

ÉRTEKEZÉSEK

A NEMZETGAZDASÁGTAN ÉS STATISZTIKA KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A NEMZETGAZD. S STATISZTIKAI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGNAK RENDELETÉBŐL,

SZERKESZTI FÖLDES BÉLA, A BIZ. JEGYZŐJE.

I. KÖTET.

MÁSODIK SZÁM.

1882.

BÁNYÁSZATUNK

JELEN ÁLLAPOTA S TEENDŐINK

ANNAK SIKERESB KIFEJTÉSÉRE.

Dr KONEK SÁNDOR

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAI RENDES TAGTÓL.

BUDAPEST

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

1882.

A M. T. AKAD. NEMZETGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK KIADVÁNYAI.

I.

Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből.

A m. t. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának ezen «Értekezéseiben» a bizottság által a Budapesti Szemlében közzétett dolgozatok, továbbá a bizottság kebelében felolvasott, és egyéb a nemzetgazdaságtan és statisztika körébe tartozó értekezések fognak közzététetni. Különösen hazánk gazdasági életét érintő gyakorlati kérdések fognak legkiválóbb szakférfiaink által tárgyalatni. Tekintettel az ebbeli irodalom pangó állapotára a bizottság a tudománynak és gyakorlati életnek remél evvel szolgálatot tenni, annál inkább, mivel az anyagi jóléttel összefüggő kérdések egyre követelőbben lépnek előtérbe és követelnek megoldást. A Budapesti Szemlében közzétett dolgozatok külön kiadása által ezeket hozzáférhetőbbé akarja tenni.

Az értekezések évenként mintegy 20 ívnyi terjedelemben fognak megjelenni; egy-egy kötet ára egyelőre 2 frttal van megállapítva.

II.

Nemzetgazdasági és statisztikai Évkönyv.

A közviszonyok és gazdasági állapotok iránti gyors tájékozásra korunkban — a par excellence állampolgári korban — mindenkinek szüksége van. Mindenki közvetlenül vagy közvetve érintetik érdekében a közviszonyok alakulása által; majdnem mindenki közvetlenül vagy közvetve részt vesz a közügyek elintézésében: az egyik mint képviselő, a másik mint hivatalnok, mások ismét mint törvényhatósági vagy községi bizottsági tagok, mint nagy vállalatok részvényesei, igazgatótanácsosai stb. A nyugati művelt államok irodalmában ezen szükségnek megfelelőleg találunk összefoglaló «Évkönyv» termé-

BÁNYÁSZATUNK

JELEN ÁLLAPOTA S TEENDŐINK

ANNAK SIKERESB KIFEJTÉSÉRE.

Dr KONEK SÁNDOR

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAI RENDES TAGTÓL.

BUDAPEST, 1882.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

I. BEVEZETÉS.

Minden államban kell, hogy a productiv erők kifejtésére, a termények könnyebb elárusíthatására, valamint mindkettőnek útjában álló akadályok elhárítására kiválóképen irányozva legyen az állam cselekvősége. Ez áll különösen oly államokra nézve, melyeknek évi költségvetésében meg van zavarva a bevételek és kiadások közti egyensúly. Az állam háztartásában bármi oknál fogva beállott zavargások merőben finanziaális úton alig orvosolhatók gyökeresen, főleg nem akkoron, ha azok már chronikus bajnak jellegét öltötték magokra; ily esetben kell, hogy az államgazdálkodás tervszerű reformjával karöltve járjon a közgazdasági viszonyok reformja; csak ez úton várható, hogy a kóros állapot époly gyorsan, mint tartósan egészséges fejleménynyé fog átalakulni, mi első jelzője a teljes javulásnak.

Van erre napjaink történetében is elég tanulságos példa, de talán egy sem oly kedves, egy sem utánzásra méltóbb, mint *Olaszországé*. Ezen csak a két utolsó évtizedben egységes állam-má alakult ország egyes alkatelemeitől átöröklött finánczviszályok, az önállóság kivívására szükségessé vált fegyveres erőlködés, az egység elleni belmerényletek s partikuláris érdekek leküzdésére, valamint az egyöntetűség útjában állott belszervezeti különbözetek megszüntetésére fordítandó volt erőfeszítés sulya alatt folytonos finánczvajudásokkal kénytelen vala küzködni egész 1875-ig, mely időtől fogva éli pénzügyi regenerációjának méltán megírigyelhető korszakát; ez évtől kezdve t. i. az előbb mindig, még pedig jelentékeny hiánnyal lezáródott államháztartási mérleg activvá vált, a bevételi többlet 1875—

1881-ig évről-évre tekintélyesb összegre emelkedvén; holott ez idő alatt nem csak hasznos befektetésekre, jelesen a közlekedési eszközök kifejtésére, kivált pedig a véderő erőlyesebb kibontására nagyobb összegek fordítottak, mint valaha, hanem számos, különösen súlyosnak érzetett, adóteher hol megkönnyebbitve, hol végképen megszüntetve, és az elviselhetetlen nyűg gyanánt az egész nemzetre súlyosodott kényszerforgalmi papírpénznek a forgalomból való kivonása szerencsés sikerrel kezdeményezve lett: mivel az olasz királyságra az anyagi felvirulás és általános jóllét újabb korszakának hajnala hasadt.

Eme, oly bámulatos rövid idő alatt elért fényes siker nem egyedül genialis pénzügyminisztere *Magliani* tervszerű, öntudatos eljárásának, nem csak az olasz parlament hazafias áldozatkészségének tulajdonítható, mely szem előtt tartva a magasztos czélt, nem riadt vissza új meg új adók megszavazásától, mely félretéve minden pártviszályt, a kormánnyal versenyezve vetélkedett új meg új pénzforrások előteremtésében, meg a fennlevők jobb felhasználásában, hanem a gyors és váratlan sikerülés legnagyobbbrészt annak köszönhető, hogy a kormány vállvetve a legislatióval, minden gondjokat a közgazdasági érdekek kellőbb méltatására, az adózó nép fogyasztási képességének, és így az általános teherviselési képesség növesztésére igyekeztek fordítani. *Magliani* miniszter, szemben a reá súlyosodott pénzügyi nehézségekkel, nem rettent vissza attól, hogy a legodiosusabbnak tartott, de évi 80 millió lírát tisztán szolgáltatott örleményi adónak fokónkénti végleges eltörlését indítványozza és minden ellenében felmerült aggály daczára az olasz kamarákkal elfogadtassa; nem riadt vissza attól sem, hogy a 940 millió lírára rúgott papírpénznek a forgalomból szintén fokozatosan leendő kivonását nemcsak javaslatba hozza, hanem tervének a legislativa általi elfogadását is kieszközölje. *) Ily merész tervek keresztülvitelére pedig a kormány úgy, mint a parlament csak az által lett felbátorítva, mert meggyőződtek arról, hogy néhány évi szerencsés termésen kívül, főleg a közgazdasági érdekek

*) V. ö. Cuheval-Clarigny-től a *Revue des deux mondes*, 1881. december 15-én és 1882. január 1-jén: *Les finances de l'Italie*, czíme alatt megjelent becses értekezését.

helyes gondozása folytán, a közvagyonosodás évről-évre örvendetesb mérvben gyarapodott; a nemzeti jólét emelkedése a külkereskedelmi mérleg javulásában, főleg a kivitel folytonos emelkedésében, a fogyasztási képesség növekvésében, az adók pontos befolyásában, a hátralékok és az államháztartási deficitek teljes megszűnésében czáfolhatatlanul nyilatkoztán. *)

Ha valamely európai állam utalva van e szép és kecsegtető példa követésére, akkor bizonyosan Magyarország az, mely erre kiválólag hivatva van; itt ép oly erős akarat nyilatkozik a kormány és a legislativa részéről a pénzügyi bonyodalmak alóli kiszabadulásra; nem múlik sem az egyik, sem a másik tényezőn, hogy adófelemelések, új adók meghonosítása, hitelműveletek segélyével financiaiális úton a felzavart egyensúly helyreüttessék, csakhogy a közgazdasági érdekek gondozása nem tartott lépést a fiscalis gyógykezeléssel. Nem mintha semmi sem történt volna a productiv erőknök költséges beruházások által való kibontakoztatására, de nem történt annyi, a mennyit lehetett, a mennyit kellett volna tennünk. Miért mindnyájunk hazafias kötelessége kikutatni a tért, melyen a siker biztos reményével nagyobb tevékenység fejthető ki, kötelességünk feltüntetni az eszközöket és módokat, melyek segélyével a termelésnek gyarapodása hol az egyesek fokozottabb törekvése, hol legislativ vagy kormányzati intézkedések folytán elérhető lenne.

Ily tér kétségkívül a *bányászat* és *kohászat*. Bányaiparunk fényes múltja, **) érczekben s ásványokban természeti

*) Olaszország pénzügyi helyzetének örvendetes javulását mi sem illusztrálhatja jobban, mint a múlt évi december végére szóló állam-pénztári állapot, melyet Magliani miniszter 1882. évi márczius hó 15-én a kamarák elé terjesztett; abból az derül ki, hogy a kilátásba vett hat millió lira bevételi többlet helyett 49 millió lira tényleges bevételi többlet mutatkozott, mely egész 59 millióig emelkedett volna, ha némely nagyobb mérvű kiadásoknak szüksége nem állott volna elő, melyeknek a kamarák általi megszavazását a miniszter a törvényhozó testületnél annak idején sürgette.

**) Hogy mily fényes múlttal bír hazánk bányászata, hogy mi-csoda fontos szerepet játszott ez hajdan hazai iparunk terén, hogy milyen kiváló gondozásban részesült az úgy legislativánk és kormányunk, mint egyes nagy befolyású családaink és bányászaink részéről, azt korszakról korszakra beható tanulmányok alapján ép oly történeti hűséggel, mint

gazdagságunk, népünk ez iparág iránti hajlama, bányaterményeink még a jelen század első felében, különösen egyéb nyers-terményeinkkel szemben való jelentősége, a velők foglalkozott iparosok és munkások jelentékenyebb létszáma és vagyoni helyzetök, kivált egybevetve a másfél évtized óta minden tekintetben tapasztalható sajnos pangással, sőt határozott hanyatlással, közel fektetik szükségét annak, miszerint komoly tanulmány tárgyává tegyük, hogy miképen lehetne e szomorú állapoton segíteni, mi az oka ez elsatnyulásnak, főleg midőn azt látjuk, hogy más államokban épen a mi korunkban mily óriási fejlődés mutatkozik az összes bányászat terén, jelesen annak egyik-másik ágában, és ha azt vesszük tekintetbe, hogy mennyi kiaknázatlan bányászati kincs hever nálunk mai napság még egészen tétlenül, mely ásványkincs folyóvá téve, hatályosan lendíthetne köz- és államgazdasági érdekeink szerencsésebb kifejlésén.

E tekintetben teljes apparatusa oly szakközegeknek áll rendelkezésünkre, melyek képesek és készek is úgy a bányáipar legújabb állapotát feltüntetni, mint az annak felvirágzását gátló körülményeket szakavatottan felismertetni. A bányakapitányságok t. i. első sorban hivatvák a bányászati érdekek szemmeltartására, ők legjobban ismerik a bányamivé-
lés igényeit, az egyes bányabirtokosok kívánalmait, ismerik minden egyes bányatelepen fenforgó kedvező és visszás mo-
zanatokat, ismerik a bajokat, melyek a bányauzem fejlődését akadályozzák vagy csak nehezítik; tudatával bírnak annak is, hogy mi módon és miféle intézkedésekkel lehetne azon segíteni. A bányakapitánysági jelentésekben tehát, melyek éven-
ként a kormányhoz betérjesztendők, valamint a tájékoztató statisztikai adatoknak legbiztosabb forrása nyílik, úgy legjobb
alkalom kínálkozik amaz iparág felvirágoztatására szükséges kormánybeli teendőkkal való megismerkedésre. Előbbi tekin-
tetben emez évi jelentések manapság is tökéletesen megfelel-
nek; a kívánt adatok ép oly pontosan mint gyorsan be szok-
tak szolgáltatni és a miniszterium részéről közvetlenül az

teljes szakértelemmel okmányilag fejtegeti dr. Wenzel Gusztáv ama jeles munkájában, mely a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában e cím alatt jelent meg: *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest, 1880.

országos statisztikai hivatalhoz áttétetnek, hol ép oly gyorsan egybe szoktak állíttatni és közzététetni, úgy hogy ma már az 1880-ki évre vonatkozó kimutatásnak birtokában vagyunk, mely tekintetben statisztikai hivatalunk nemcsak az osztrák, hanem legtöbb európai állam hason közleményeit megelőzi.

Másként áll azonban a dolog a kapitánysági jelentések ama részével, mely hivatva lenne az egyes kedvező vagy kedvezőtlen tüneményeket és azoknak okait feltüntetni; ebben az újabb időkben határozott hanyatlás mutatkozik; azelőtt, míg t. i. ezen a táblás kimutatásokat bekísérő évi tudósítások sajtó alá adattak és egybegyűjtve kerültek a nagy közönség elé, jóval részletesebb és kimerítőbb tartalommal bírtak, míg jelenleg kettő, t. i. a zalatnai meg zágrábi, épen csak a statisztikai táblázatokat küldik be, minden további magyarázat nélkül, a többi öt pedig elég soványan, csak egynéhány, a termelési gyarapodást vagy apadást magyarázó megjegyzésekre szorítkozik. Már pedig a helybeli viszonyokkal, melyek e fontos észleltre döntő befolyást vesznek, csakis ez úton lehet megismerkedni. Látszik, hogy a publicitás hiánya mily lasszólólag hat ki még az oly ügybuzgalommal bíró hatóságra is; mi a dolog természetében fekszik, mert ha a jelentéstevő közeg azt tapasztalja, hogy a nagy fáradsággal szerkesztett lelkiismeretes és szakavatott tudósításainak csak az a rendeltetése, hogy a központi kormány, vagy épen a statisztikai hivatal — mely úgy sincs hivatva a javaslatokkal foglalkozni — levéltárában örök álmukat aluszzák, ha azt tapasztalja, hogy figyelmeztetései, reformjavaslatai és alapos észrevételei sehogyan sem vétetnek figyelembe, bizony nem fog magának nagy fáradságot venni, hogy a mutatkozó bajok, a felmerülő panaszok, a kifejezésre jutó ohajtások után járjon és beéri constatálásával annak, hogy van baj, van fogyatkozás, de nem fog sokat törődni annak szorgos kikutatásával, avval, hogy honnan ered az, hogy miképen lehetne azon segíteni. Vannak azonban jelenleg is bányakapitányságok, melyek, daczára a publicitás hiányának, jeles szerkezetű tudósításaikban sok figyelemre méltó ténykörményt említenek fel és nem egy ízben a fenforgó viszályokra komolyan ráutalnak.*) Szerencsés voltam

*) A kezemnél levő öt évi jelentések között több olyan fordul elő, mely tanulságos, érdekes tartalmánál fogva nagyon is megérde-

az országos statisztikai hivatal részéről eme jelentéseket az utolsó 5 évből, t. i. 1876—1880 eredetökben megkapni és kötelességemnek tartottam azokból mindazt kijegyezni, a mit jelen értekezésem fonalán a közügy érdekében hasznosíthatni véltem.

Hogy egyelőre csak egyet említsek, az utolsó 1880-i évre szóló tudósítások közül az egyikben, a budapestiben, a bányaadóra vonatkozólag az jegyeztetik meg, hogy 1880-ban 5034 frttal több vettettet ki, mint a megelőző évben, jöllehet a termelés értéke 500.000 frttal és így hihetőleg a tiszta jövedelem is tetemesen csökkent, és ezt azzal magyarázza meg, hogy néhány barnaköszénbányára, melyekre előbb, minthogy veszteséggel műveltettek, nem volt adó kivetve, 1880-ban azonban, a kapitányság véleménye ellenére, reájok tetemes adóösszeg minden törvényes alap nélkül ki lett róva. Hasonló utalásra akadunk a szepesiglói jelentésben is, hol az adókivetés némi hátrányai nem ugyan határozottan, de nagyon érthetően jelezve vannak, és a sorok közül kiolvasható, mily befolyást gyakorol ezen fiscalis momentum; a jelentés így szól: a bányajövedelemadó kiváló részét a kobalt nikol-érczet és a fakó-érczet termelő bányák fizették, — pedig a tudósításhól kiténik,

melte volna, hogy sajtó útján közzé tétessék; jelesen a szepes-iglói meg a nagybányai lányakapitányságokéi, részben a budapesti kapitányságéi is, mindegyikben különben, százalékokra visszavezetve, az egyes termelési ágak emelkedése vagy hanyatlása kimutatva található s erős meggyőződése, hogy a mint azoknak évi kinyomatása elvileg kimondatnék, valamennyi kapitányságnak ebbeli tudósítása magasabb színvonalra emelkednék, mert az egyik közegnek magvas, szakszerű jelentése azonnal utánzásra buzdítaná a többieket is: verba movent, exempla trahunt. Különösen említésre méltónak találom, hogy a nagybányai bányakapitányság 1880-ról való jelentéséhez csatolva van egy nyomtatott emlékirat, melyben Bittsánszky bányatanácsos és Hauch vegyelemző által miniszteri meghagyás folytán szakszerű javaslatok tételnek a nagybányai kohóüzem kívánt reformja iránt; abban az ottani fémkohóműveknél jelenleg alkalmazásban levő kohászati folyamatok meg vannak ismertetve és azoknak miképeni célszerű átalakítása iránt indokolt reformjavaslatok foglaltatnak; ki van mutatva, hogy az 1870—80-ban már létesített reformok miféle eredményre vezettek, ki van számítva, hogy mennyire fognak rúgni a javasolt reformok keresztülvitelére kívánt építkezési és berendezési költségek (összesen 177,800 frt) és milyen leend azoknak jövedelmezősége, szóval kimerítő egy memorandum, mely méltó lenne arra, hogy a szakférfiak körében discussió tárgyává váljék.

hogy épen ez érczek termelése mily nyomasztó körülményekkel küzködik, — továbbá így folytatja: a többit két nagyon kis terjedésű vaskéneget termelő, egy ezüst-érczeze mivelt, több sárgarézbanya, meg három vasgyár fizeti, az utóbbiak közül egy olyan, mely kohóját már több év óta üzemben kívül hagyván, csak vaskövet termel eladásra. Kell-e ennél világosabb utalás. Ha valahol, úgy különösen a bányáipar terén kell, hogy a finandziális érdekek a közgazdaságiaknak alárendeltesenek, mi nálunk annál könnyebben történhetik, mivel az egész bányajövedelemadó például 1880-ban nem hozott többet, mint 94,146 frtot, mi úgyis vajmi keveset nyom budgetünk bevételi rovatában. E tekintetben a bányakapitányságok oda lennének inkább utasítandók, hogy lelkiismeretesen ugyan, de teljes nyíltsággal nyilatkozzanak a kivetett adónak az egyes bányá- és műtelepekre való befolyása felől, mert tapintatos, helyes adókezelés mellett, a mi a finandziális érdekek szempontjából pillanatnyi adókevesbedés vámján elvész, kétszerezsen visszatér a közgazdaság érdekében a népvagyonosodás révén. *)

Egyáltalán, ha még az osztrák absolut kormány alatt is teljes publicitást engedtek a bányakapitánysági jelentéseknek, annál inkább kell azt felelős magyar kormányunk részéről megadni, főleg miután a közgazdaságügyi tárca oly férfiú kezében van, kiben nemcsak a jóakarát, hanem a kívánt erély is nagy mérvben megvan mind ama reformok fogatosítására, melyektől közgazdasági viszonyaink jobbrafordulása biztosan elvárható. Pedig a bányakapitánysági sok tekintetből fölötte tanulságos jelentések közzétételére most kedvezőbb alka-

*) Hogy különben a bányajövedelem-adó kivetésénél jelenleg is kellő tekintettel vannak a különbözetre, melyek a termelési viszonyok közt az egyik-másik bányatelepen fönforognak, a jelentések több idézetéből következtethető; így például a szepes-iglói bányakapitányságnak az 1878. évre vonatkozó jelentéséből kitetszik, hogy a jövedelem-adó csökkenése onnan magyarázható, hogy a jövedelmi átlag megállapítása a megelőző három év szerint eszközöltetvén, azok közt pedig olyan kedvező év, mint például az 1873-iki év volt, nem fordulván elő, csak azon telepekre volt kiróható az adó, melyek különben kedvezőbb termelési viszonyok mellett még a sanyarúbb évekből is tisztán jövedelmet eredményeznek, miből azt lehet következtetni, hogy rendszeren a kedvezőtlen termelési viszonyok alatt levő vállalatok maradtak adómentesek.

lom kínálkozik, mint valaha. Nemrég indúlt meg a *Közgazdasági Értesítő*, melyben hazánk termelési viszonyaira vonatkozó fölötté fontos becses tudósítások foglaltatnak, és mely miniszteri közlöny, fennállása rövid ideje alatt is, már annyi érdekes tudnivalót közkincsesé tett. Nem növelné e szaklap becsét, ha abban a bányakapitánysági jelentéseknek is hely adatnék? És a mint az a miniszter úr által kimondatnék, teljes meggyőződésem szerint, azonnal magamagától alakúlna át a kérdéses jelentéseknek belső tartalma, mert minden kapitányság oda fogna törekedni, hogy talpraesett, a helybeli viszonyokat hiven viszsztatükröztető, és helyes reformjavaslatokkal kedveskedő tudósításokkal jelenkezzék a nagy közönség színe előtt.

II. BÁNYÁSZATUNK JELEN ÁLLAPOTA.

Hogy bányaiparunk évek sora óta sajnos pangást, legtöbb ágaiban pedig határozott hanyatlást tanusít, fájdalom, a statisztikai adatokból megegyezhetetlenül kitűnik, nem annyira tekintve az adományozott bányatelkek terjedelmét, mely pedig rendesen, habár nem is egészen helyesen, a bányászat fejlődésének egyik főjelzőjeül szokott vétetni, — mint inkább tekintve a bányabirtokosok és bányamunkások számát, tekintve az évenként előállított szokott bányatermények mennyiségét és értékét, meg a szabadkutatások számát, mert ezekben tükröződik vissza leginkább a bányaipar közgazdasági jelentősége.

A mi az *adományozott bányatelkek összes területét* illeti, oda értve t. i. a vájna- és kültelkeket együttesen véve, az következő fejlődést mutat; volt adományozva:

Az 1867—76-ig terjedő évtized átlaga szerint:		364.931,420	□ méter
1877-ben	...	543.317,589	» »
1878-ban	...	556.990,852	» »
1879-ben	...	559.458,377	» »
1880-ban	...	569.561,751	» »

a növekvés ennél fogva 1880-ban, szemben a tízévi átlaggal, 56.8^o%; amaz észlelés pedig, hogy a szaporodás leginkább a magánbányászkodás javára esik, úgy hogy a magánbirtokosoknak adományozott telkek terjedelme 1880-ban, szemben a megelőző évtized átlagával, 64.8^o%-nyi növekedést mutat, míg

a kincstári bányák részéről csak 18.6⁰/₀-nyi szaporodás észlelhető, első pillanatra különösen kedvezőnek látszik, annál is inkább, miután a kincstár részére és a magánbányászatra adományozott telkek közti arányviszonyból az államnak a bányaszatban való közvetlen részesülésének folyton csökkenő aránya lenne következtethető, mert az 1867—76-ki évtized átlaga szerint az összes adományozott telekből még 19⁰/₀ esett a kincstári bányáskodásra, ellenben 1877-ben csak 15.1⁰/₀; 1878-ban 14.8; 1879-ben 14.7 és 1880-ban 14.4; de közelebb tekintve a dolgot, az ebből következtethető közgazdasági előny csak látszólagos, egyrészt, mivel még a 14.4⁰/₀-nyi részesülés sokkal nagyobb, mint a bányai par érdekében kívánatos lenne, másrészt, mivel e részesülési arálynak leolvadása csak viszonylagos, mert a kincstári bányatelkek terjedelme magában véve nemcsak hogy újabban nem kevesbedett, hanem folyton gyarapodott, t. i. a tízévi átlagos 69.475,287 □ méterről felemelkedett 1880-ig egész 82.366,112 □ méterre. Már pedig szorongatott államháztartási viszonyainknál fogva a befektetések a kincstár részéről korántsem történhetnek oly mérvben, mint azt elhanyagolt bányászatunk érdeke igényelné, vagy mint az a magánbirtokosok részéről csak némi kedvezmények engedélyezése mellett lehetséges lenne.

De magában véve a magánbányászatnál nálunk mutatózó telekgyarapodásnak kecségetető aránya is sokat vesz a jelentőségéből, ha egyrészt e gyarapodási arányt akár az osztrák, akár más országbeli bányászatnál mutatózó hasonló arányszámmal párhuzamba tesszük, vagy ha másrészt figyelembe vesszük, hogy több kapitánysági jelentés szerint e növekedés nálunk nagyrésztben az előbb általános volt hossz-mértékeknek újabban mindinkább térmértékekre való átfektetésének az eredménye, mely átfektetéseknél a szélességek aránytalanul növekedvén, a bányatelkek adományozásában sok oly telekgyarapodás áll be, mely nem enged feltétlen következtetést magára a bányai par emelésére is; *) jóval inkább

*) Így például a szepes-iglói bányakapitányság az 1876-ra vonatkozó tudósításában erre a körülményre tüzetesen figyelmeztet, kijelentvén, hogy a bányatelkek kiterjedésében a megelőző évhez képest az ottani kerületben mutatózó 24⁰/₀-nyi szaporodásból legkevésbé sem következtethető a bányászatnak ugyanazon mérvben történt bel-

a fejlődés gyorsabb vagy lassúbb menetére a szabadkutatások létszámából lehet következtetni, mert az eleve ércz- és ásványkutatás egyik elutasíthatlan előzménye minden bányamívelésnek.

A *szabadkutatások* létszáma első sorban a vállalkozási szellem erősebb vagy gyöngébb nyilvánulásától függ, és azért a szerint váltakozik, a mint az általános közgazdaság terén a termelési ösztön nagyobb-kisebb mérvben kifejezésre jut; így soha sem volt hazánkban annyi szabadkutatás, mint 1873-ban, az összes termelésnek e legtermékenyebb évében, és a mint az általános üzleti válság, mely még az évben beállott és a reá következő években egész bezárólag 1879-ig folyton tartott, elsatnyította a vállalkozási kedvet, úgy a szabadkutatások létszámában is folytonos csökkenés észlelhető, mely csak 1880-ban kezd újra emelkedni; hihetőleg ez öregbülés a múlt 1881-ki év folyamában is fogott mutatkozni, mivel ez évben minden egyéb iparvállalatnál is a termelési ösztönnök fölébredése felváltotta az előbbi pangásból származott termelési közönyt; így volt szabadkutatás:

1867.	1777	1872.	13237	tíz évi átlag:	14856	ezek közt	kincstári	201
1868.	2628	1873.	33194	1877.	21331	»	»	210
1869.	4656	1874.	29844	1878.	15569	»	»	234
1870.	6603	1875.	24656	1879.	11571	»	»	211
1871.	9678	1876.	22293	1880.	12239	»	»	218

A szabadkutatások ennél fogva csaknem egészen a magánbányászkodásnak rovására esnek; ez szintén egyik érv a kincstári bányaipar ellen, az állam részéről alig mutakozván új feltárások iránti hajlam, a nélkül pedig a bányaiparnak örvendetes fejleménye nem képzelhető; nyíltan beismeri ezt például a nagybányai bányakapitányság az 1877-ik évi jelentésében, melyben bányaiparunk hanyatlásának egyéb okául kedvezőtlen

terjes gyarapodására, mert a régóta fennálló felsőmagyarországi hossz-mértékek aránylag csekélyebb kiterjedéssel vették föl, szélességök az érczeren túl körülbelül csak 14 métert tevé, a meddő kőzetre tehát csak $\frac{2}{3}$ -da esik az egész kiterjedésnek, míg a bányatörvény szerinti bányamértékekben legalább is húszszor annyi a meddő kőzet, mint az ércztelep. Ebből tehát világosan kitűnik, hogy ez úton beálló bányatelki gyarapodásból elvontan korántsem lehet magára a bányaipar belterjes növekedésére nézve biztos következtetéseket levezetni.

pénzügyi helyzetünk hozatik fel, mely miatt a kincstári fém-bányászati vállalatok folytonos munkamegszorításokra vannak kényszerítve.

De a szabadkutatások növekedő vagy kevesbedő létszámából még korántsem lehet magára a bányáüzletnek hason-arányban való emelkedésére vagy süllyedésére következtetni; gyakran bizonyos ásványok előfordulása iránt helybelileg fel-merülő remények a szabadkutatások számát tetemesen növesztik, míg a reá következő években beálló kiábrándulás azt ép oly tetemesen lesüllyesztí; így péld. a sz.-iglói bányakapitányság területén a szabadkutatások száma 1877-ben csak azért olvadt le, mert az előbbi években a gálmára bejelentett kutatások nem vezetvén eredményre, az évben felhagyattak. Gyakran még nem is azért jelentetnek be szabadkutatások, hogy azok segélyével új erek és telepzetek tárassanak fel, hanem egészen más czélból; így jelesen az leginkább a köszénbányászatnál fordul elő; a nagybirtokosok szabadkutatásokkal fedik a bányatelkeikkel határos területeket, mások meg bizván abban, hogy az ásványszénre eddig fennálló ideiglenes törvénykezés még hosszabb időn át érvényben fog maradni, beérik a merő kutatási engedélylyel, a nélkül, hogy akár emezek, akár amazok különös kutatási tevékenységet fejtenének ki, és így a szabadkutatások létszámában ez úton beálló gyarapodás legkevesebbé sem szolgálhat a bányaipar előnyére, sőt ellenkezőleg ily úton és módon a bányahatósági ellenörködés csaknem lehetetlenné tétetik. A szabadkutatásokban beálló változások ennél fogva nem elszigetelve, hanem mindig kapcsolatosan az összes bányaipar helyzetével kell hogy megvizsgáltassanak; csak ott, hol a bányaipar általában ép, egészszséges fejleményt tanusít, a kutatási vágy magában a bányaiparban találja tápját és lét-erejét; ellenkező esetben, mint ephemer, kevesebbé a bányászat fejlesztésére irányzott tünemény sem mint ok, sem mint okozat nem jöhet tekintetbe akkor, ha a bányáüzemi fejleményt a szabadkutatások alapján akarjuk helyesen megítélni.

Jóval hívebben tükröződik vissza bányászatunk zsenge volta a bányabirtokosoknak és munkásoknak hosszú évek sora óta folyton stationarius, vagy épen hanyatló létszámában; így tíz-évi átlag szerint nincsen több bányabirtokosunk, mint 1245, sőt 1879-ben csak 1224 és 1880-ban 1222 van kimutatva; a

bánya- és kohómunkások száma pedig következő hullámozást tüntet fel; volt összesen:

1867.	42827	1872.	46505	tíz évi átlag:	44609	köztük kincstári	10954
1868.	44942	1873.	49007	1877.	38880	»	» 9028
1869.	45336	1874.	45181	1878.	39307	»	» 8250
1870.	43626	1875.	42391	1879.	41803	»	» 8428
1871.	44439	1876.	41845	1880.	41799	»	» 9330

Itt is az általános tömeg-termelés évében 1873-ban a bányászathoz leg több munkással találkozunk, melyeknek száma a későbbi években beállott reactio kihatása alatt ép úgy fogyatkozik, mint bármely egyéb vállalatoknál, és csak 1879. és 1880-ban, az általános productionális kedv beálltával újra némi gyarapodásnak indul; de hogy mily megszegyenítő csekély amaz egyéneknek száma, kik nálunk a bányászkodásnál találnak állandó keresetet, legjobban szembe szokik, ha meggondoljuk, hogy más, még pedig az ásványok természeti adományaival hazánknál jóval mostohábban ellátott országokban mennyivel több munkás él e foglalkozás után; így már több év előtt színre került adatok szerint Nagybritanniában 363.000, Németbirodalomban 352.000, Oroszországban, oda értve a sóbányászatot is, 206.500, Belgiumban 112.000, Ausztriában a salinákon kívül 91.606 munkás lel keresetet a bányászathoz. Még többre rúg természetesen azoknak száma, kik nemcsak mint munkások, hanem egyébként a bányai par körül lelik keresetüket; így például Németbirodalomban ezeknek száma 1875 végén 433.206-ra ment.

Még kirívóbb bányamunkásainknak csekély létszáma, ha meggondoljuk, hogy köztök mintegy 1200—1500 nő és 4700—5000 gyermek számíttatik, úgy hogy a férfimunkások száma 35—37 ezernél többre nem emelkedik; jelesen 1880-ban 35.815 férfi, 1230 nő és 4754 gyermek talált alkalmazást a bányá- és kohó-üzletben, pedig a férfimunkások közt hihetőleg nagyobb számmal technikailag ki nem képezett napszám fordúl elő, mi ugyan a statisztikai összeállítások fonálán számszerűleg ki nem mutatható és a kapitánysági jelentésekből sem deríthető ki, hanem az évenként előforduló balesetek és sérülések jelentékeny száma után méltán sejtethető; így a 10 évi átlagban 1867—76-ig évenként 445 könnyű, súlyos és halálos megsérülés fordulván elő, minden 100-ik munkás szenved

nagyobb-kisebb sérülést, sőt ha a nők és gyermekektől eltekintünk, kik nehezebb és azért a veszélynek inkább kitett munkára nem szoktak alkalmaztatni és az előforduló évi baleseteket csupán a férfimunkások számához viszonyítjuk, már minden 85.3 munkás után fordul elő egy hol könnyű, hol nehéz sérülés; az utolsó négy évben, szemközt a korábbi évtized átlagával, a balesetek statisztikája következő képet tüntet fel, volt t. i. sérülés:

	Könnyű	Súlyos	Halálos	Összesen
1867—76. átlag	295	95	55	445
1877-ben	197	77	47	321
1878-ban	259	58	60	377
1879-ben	252	81	76	409
1880-ban	235	82	61	378

E tekintetben pedig lényeges különbség forog fenn a kincstári és magánvállalatoknál alkalmazott munkások közt, mert a mondott tízévi átlag szerint a kincstári munkások közt, ha az alkalmazott nőket és gyermekeket is odaszámítjuk, csak 116.4-re, ellenben a magánvállalatokon már minden 93.4 munkásra, és eltekintve a nő- és gyermekmunkásoktól, a kincstárilag kezelt telepeken minden 101.7, ellenben a magánbirtokosokén minden 81.1 férfimunkás valamely balesetnek az áldozata; miből világos, hogy a kincstári bányászatnál hihetőleg jóval több műszakilag kiképezett munkás szokott alkalmaztatni, mint a magánosok által kezelt bányaműveknél, mivel a merő napszámosokkal űzött bányászkodásnál a dolog természete szerint sokkal több baleset fordul elő, mint szakszerűen előkészült és óvatosabban eljáró munkások mellett.

Hogy pedig a magánbánya- és kohótulajdonosok napjainkban jóval inkább érik be merő napszámosokkal, mint hajdan, onnan magyarázható, hogy korunkban a vaspálya- és egyéb építéseknel, meg a különböző ipar- és gyárvállalatoknál bővebb alkalom kínálkozván a bányászatnál kevesebbé veszélyes, kevesebbé ártalmas keresetre, kevesebben keresik fel a bányászati életpályát; azonfelül nem nyújtván többé a Miksa-féle bányarendelet által biztosítva volt katona- és adómentességet, nem bír többé a hajdani vonzerővel, jöllehet az e téren különösen kifejelett *társipénztári* intézményben még ma napság is több előny kínálkozik, mint legtöbb egyéb keresetágaknál, pedig e segélyző-pénztárak vagyona évről-évre öröndetes

gyarapodást tanusít, úgy hogy 1880 végén már 7,273.626 frtra rugott, miből 2,519,283 frt a kincstári és 4,754.343 frt a magántárspénztárakra jutott; az 1880-ki év folyamában 1,652.968 frtnyi bevételből nem kevesebb, mint 641.036 frt fordítottatott a munkások nyugbérére meg az özvegyek és árvák segélyezésére; kezelési és egyéb költségek ugyanez évben 830.793 frtot vettek igénybe, mi mindenesetre, szemben a segélyezéssel, feltűnő nagy összeg, kivált magas az a kincstárilag kezelt vállalatoknál; e tekintetben a magántelepeken helyesebb gazdálkodás látszik uralkodni, mert például 1880-ban a magánbányák- és kohóknál 1,173.326 frtnyi bevétel mellett a kezelési és egyéb költségek 498.445 frtra, vagyis 42.1⁰/₀-ra, ellenben a kincstáriaknál 479.642 frt bevétel mellett 332.348 forint, vagyis 69.3⁰/₀-ra rugtak; ez mindenesetre a központi kormány figyelmét magára vonhatná, minthogy közel 70⁰/₀-nyi kiadásnak más célra fordítása, mint a melyre a társpénzek rendelvek, a dolognak behatóbb megvizsgálását méltán igényelhetné. A bányakapitányságok ez irányban is oda lennének utasítandók, hogy a kezelési és egyéb költségek rovatában előforduló aránykülönbsézetekre különös figyelemmel legyenek, és a feltűnő észleleteket kellőleg világosítsák fel évi jelentéseikben. *)

*) A társpénztáraknak egyik főrendeltetése lévén, hogy a baleset folytán munkaképtelenné vált munkásoknak, valamint az ily baleset folytán elhalálozottak hátramaradott özvegyei és árváinak fölségelésére szolgáljanak, rájuk nézve az évenként előforduló balesetek statisztikája kiváló fontossággal bír; csak ily pontos statisztika alapján lehetséges azoknak olyforma szerkezete, mely minden eshetőséget kellő számba vesz és ahhoz idomítja a munkásoknak évi járulékát. Nálunk még nincsenek erre tekintettel, a járulékok nem az esélyek statisztikailag megállapított számviszonyához vannak arányítva, hanem egyforma bérlevonatokban nyernek helyet; így például 1880-ban a munkások ezen járuléka a kincstári bánya- és kohótelepeken 110,668 frtot tettek, vagyis minden munkás után évi 11 frt 85 krt.; a magánvállalatokon 588,427 frtot, vagyis fejenként évi 18 frt 43 krt. Egyáltalán a bányaiüzleti balesetek statisztikája nálunk még nagyon kezdetleges, nincsen külön specifikálva, hogy mely bányaiüzemben fordulnak elő, az egyes esetekben hány személy és mi módon sérült meg, önhibájából vagy különben stb. és a kapitánysági jelentéseknek is csak egyike-másika pótolja a kimutatások ezen hézagát. Minthogy azonban a statisztika ez ága inkább a biztosítás szempontjából bír különös nyomatékkal, a jelen értekezés ellenben csak a bányászat közgazdasági oldalával foglalkozik, elégségének tartom itt csak az osztrák kormány

Bányászatunk gyöngé volt a egyévi összes bánya- és kohótermelés csekély pénzértékéből is elég világosan kiderül; eltekintünk itt a sóbányásztól, — melyről egyáltalán ez értekezésben nincsen szó, minthogy az inkább államgazdasági, mint bányászati vagy közgazdasági jellegénél fogva helyesebben állami egyedárúüzletkép jelentkezik és így tulajdonképen csak finanziaális szempontok alá esik —; az összes többi bánya- és kohászati termények pénzértéke kerekszámban volt:

1871.	19.6	millió	frt	1876.	18.7	millió	frt
1872.	22.1	»	»	1877.	18.7	»	»
1873.	23.4	»	»	1878.	18.7	»	»
1874.	19.8	»	»	1879.	17.5	»	»
1875.	19.7	»	»	1880.	18.6	»	»

holott Ausztriában, — hogy Britannia, Németbirodalom, Francia és más culturállamoktól eltekintsünk, — a bánya- és kohótermelés értéke 1878-ban 53.3 mill. frtra, és 1879-ben 53.2 millió frtra rúgott, tehát épen háromszor akkora volt, mint a miénk; épen e csekély érték legparancsolóbban utal arra, hogy minden elkövetessék, miszerint a dús ércztelepekben rendkívüli fejlődés forrásával bíró bányáiparunk útján nemzeti vagyonunk megfelelőbb évi gyarapodást nyerjen. Alig van tér az országban, melyen a népvagyonosodásnak emelkedése rövid idő alatt oly arányméretben és oly biztos sikerrel volna eszközölhető, mint a bányászat és kohászat mezején, hol a szunnyadozó termelési erőt és munkakedvet nem újból teremteni, hanem csak új életre ébreszteni kell, miről majd ez értekezés folyamában az egyes művelési ágakról leendő még szó.

Hogy különben már most is egyik-másik tekintetben némi haladás mutatkozik, alig vonható kétségbe, főleg a mi az egyes műtelepeknél alkalmazott üzleti készülékeket illeti,

részéről közzétetni szokott hasonmemű bő adatokra utalni, melyekből Rossiwal tíz évre vonatkozó igen részletes és fölötté érdekes kimutatásokat állított össze: *Die Arbeiterverunglückungen von 1869—1878 bei den österreichischen Bergbauern, Statistische Monatschrift.* 1881. év, VII. évfolyam, 6. és 7. füzetében. Más államokra nézve v. ö. például *Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaus*, 1876. évfolyam (a porosz), 1877. évfolyam (a szász és angol köszénbányák), 1880. évfolyam (Nagy-Britannia és Írlandra vonatkozólag) stb.

melyek hol nagyobb biztosság eszközzésére, hol olcsóbb termelés és elszállítás érdekében mindinkább a mai kor vívmányai szerint évről-évre idomúlnak át és az ipar fokozatos fejlődését kétségtelenül jelzik; így például a szállító pályák hosszából, mely 1870-ben 828.820 métert, 1880-ban pedig 1,106.927 métert tett, az évtized első évében 308.184 méter vasból és 420.639 méter fából volt, míg az utolsó évben a vaspályák hossza 699.785 méterre emelkedett, tehát több mint megkettőztetve lett, míg a fapályák hossza 407.142 méter volt, tehát kevesebb, mint tíz év előtt; a szállító és járművek közt is a gőz- és vízerőre berendezettek 1870—80-ig tetemesen szaporodtak 62, illetőleg 56-ról 130, illetőleg 176-ra, míg az állati erőre berendezettek kevesbültek 87-ről 81-re, a víz húzó gépeknél is a gőz- és vízerőre való átalakulásnak hason processusa mutatkozik, 32 illetőleg 50-ről, 69 illetőleg 77-re, itt is az állati vagy emberi erőre készült gépek száma folyton kevesbedvén. Az egyéb készülékek sorában, melyeknek száma statisztikai közleményeinkben részletesen kimutatva található, szintén némi gyarapodás mutatkozik, de korántsem olyan, mely öröndetes lendületre vallana, sőt ebben is inkább bányaiparunk tespedő helyzete tükröződik vissza; hozzájárul, hogy a pusztá számadatból legkevesebbé sem lehet következtetést levonni az üzemnek technikai haladására, ezt jelezni a kapitányi jelentéseknek jutna feladatúl; az előttem fekvő ötévi jelentések csak egyikében t. i. a múlt 1880-ik évre vonatkozó budapesti bányakapitánysági jelentésben találtam erre vonatkozó megjegyzést, hogy t. i. a dunagőzhajótársaság baranyamegyei szénterületén az évek előtt Vasason felállított Guibault-féle ventilatoron kívül, 1880-ban Szabolcsban állított fel egy Pelczer-féle ventilatort, mely 30 lóerejű gőzgéppel 3000 köbláb levegőt húz ki percenkint; továbbá ugyanazon társulat pécsi telepítvényén egy sodronyos siklót, Szabolcsban pedig láncszállítást rendezett be, mely gőzgép nélkül csupán a tehernek súlya által működik, és mely első efféle készülék hazánkban; a brennbergi bányáknál egy telephon és villanyos világítás rendeztetett be. Mily kívánatos lenne, ha minden bányakapitányság az efféle korszerű berendezéseket pontosan registrálná és köztudomásra juttatná, már az által is több vállalat hasonzerkezetű készülékek létesítésére lenne indítható; e tekintetben a publicitás csodaerővel bír, ebben levén az egyik telep költség-

ges befektetéseinek megérdemlett elismerését, mások a jó példa utánzására való buzditást.

Bányászatunk, pénzügyi szempontból tekintve, azaz: a magyar államháztartás bevételeihez való hozzájárulása szempontjából, sem mutat fel kecsegtető képet. A mértékilletékek, melyek tekintet nélkül a bevételekre, inkább mint a korona fötulajdonjogának elismerése fejében egyformán fizetendő illetményekben vettettek ki, évek sora óta nem igen változtak, és csak annyiban tanúsítanak az utóbbi öt év folyamán igen csekély gyarapodást, a mennyiben az évenként adományoztatni és töröltetni szokott bányamértékek egymáshoz való viszonyából folytonos növekvés mutatkozik a bányatelkek terjedelmében, mint ezt fennebb tüzetesen kimutattam, az adó alapjával tehát maga az illetmény is, de korántsem egyenlő arányban emelkedik; ellenben a bányajövedelem-adó az utolsó öt évben folytonos csökkenést mutat, világos jelül annak, hogy az adóztatás tárgyát képező bánya-üzemnek tiszta jövedelme is folyton alábbszállt, csak a legutolsó évben mutatkozik újra egy kis emelkedés; és minthogy a mértékilleték- és bányajövedelemadó együttesen véve az összes azévi termelés pénzértékéhez mérve, annak még egy százalékát sem teszi, ebből a bányamívelés csekély jövedelmezőségére bizvást lehet következtetést vonni; hogy végre a szabadkutatások után fizetendő illetékek 1876-tól fogva folyton lejjebb szálló összeget szolgáltatnak, ez teljes összhangzásban van magok a szabadkutatásoknak fennebb kimutatott fokozatos számfogyatkozásával; névszerint ki volt vetve:

	Mértékilletékek fejében	Bányajöv. adó fejében	Együttesen	A termelés pénzérték.	Szabadkuta- tási illetékek
1876. ---	48,104 frt	111,730 frt	159,834 frt	0.85 %	91,158 frt
1877. ---	48,902 »	90,658 »	139,561 »	0.74 »	85,453 »
1878. ---	50,587 »	84,133 »	134,720 »	0.72 »	71,626 »
1879. ---	53,234 »	75,982 »	129,216 »	0.73 »	48,856 »
1880. ---	53,084 »	94,146 »	147,231 »	0.79 »	40,087 »
Öt évi átlag:	50,782 frt	91,329 frt	142,112 frt		67,437 frt

Az ötévi átlagban tehát mértékilleték, bányajövedelemadó és szabadkutatási illetmény fejében nem vettettek ki több egy-egy évben, mint 209.548 frt, ez pedig ily terjedt bányászkodás után, a milyen a miénk, vajmi szerény államfinancziális eredmény!

III. A NEMESFÉMBANYÁSZAT.

A nemesfémhányászat hazánkban jóval nagyobb bányászati és közgazdasági fontossággal bír, mint Európa bármely más országában, egyrészt mivel egész Európában a legelső, csaknem mondhatni egyedüli aranytermelő ország, — mivel az Oroszbirodalomnak jelentékeny aranytermelése inkább ázsiai, mint európai birtokára esik, — másrészt mivel Oroszországon kívül nincsen Európában állam, melyben az arany- és ezüsttermelés az összes bányai termények pénzértékének oly jelentékeny hányadát képezné, mint nálunk: az 1867—76-ki évtized 19.6 millió frtnyi átlagos bánya- s kohászati termék-értékében, az arany és ezüst 4,059.682 frttal, vagyis 20.9%-al képviselve lévén, tehát a nemesfémhányászat többel mint egy ötödreszszel járúl az összes bánya- és huta-üzleti értékhez. *)

Mindkettőre nézve pedig újabban elég nagy pangás, sőt az ezüstre nézve határozott hanyatlás mutatkozik. Előállítatott:

	A r a n y		E z ü s t	
	kilogr.	értékben	kilogr.	értékben
1867—76. átlag évenként:	1534.5	2.098,796 frt	21786.5	1.960,886 frt
1877. --- --- --- ---	1704.7	2.378,065 „	20506.3	1.845,574 „
1878. --- --- --- ---	1807.2	2.521,043 „	19571.1	1.761,403 „
1879. --- --- --- ---	1593.6	2.223,143 „	18660.9	1.679,488 „
1880. --- --- --- ---	1604.0	2.237,675 „	17443.8	1.569,942 „

Hogy az ezüsttermelés folyton lejjebb száll, kétségkívül eme fémnek újabbkori depreziációjával áll összefüggésben és szemben ama mesés arányú gyarapodással, melyet az ezüsttermelés napjainkban, kivált az északamerikai szövetséges államokban nyert, és szemben a folytonos foglalással, melyet a mono-

*) Ausztriában az aranybányászat tulajdonkép nem is létezik. mert a 16—17 kilogramm, mi évi aranytermésként az ottani bányászat lajstromán szerepel, nem bír nemzetgazdasági jelentőséggel; az ezüsttermelés azonban évről évre emelkedik. 1875-ben például 24,848 kilogramm, 1876-ban 25,165; 1878-ban már 29,090; sőt 1879-ben, mely évnél újabb adat még nem került színre 29,534 kilogramm ezüst állítatott elő 2.631,339 frt értékben. V. ö. *Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbauministeriums für 1879*, és *Statistische Monatschrift*, VI. évfolyam, 358 és következő lapjain.

metallismus, jelesen a kizárólagos aranyvaluta a mai korban tesz, nem is bír oly nagy fontossággal; ha csak az aranytermelés ép oly arányban gyarapodnék, a mely arányban az ezüsté kevesbedik, mert minél inkább konstatálva van, hogy a két utolsó évtizedben az egész világon az ezüsttermelésnek folytonos, még pedig feltűnő mérvben való növekedése mellett az aranyé mind jobban lejjebb száll, annál inkább fokozottabb figyelmet igényelnek mind amaz országok és vidékek, melyek képesek lennének bővebb aranytermelésök által a két fém közt előbb fenforgott, napjainkban pedig tetemesen megzavart különbözeti viszonyt némiképen helyreállítani. A legfontosabb világforgalmi érdekek, a mono- és bimetallismus közt folyó elméleti és gyakorlati harcznak eldőlése, az összes árfolyamnak megszilárdulása, szóval a világgazdálkodásnak rendes ügyfolyama az aranytermelés gyarapodását vagy legalább is annak az ezüsttermeléshez való korábbi arányosítását határozottan kívánatosná teszik.

Midőn tehát hazánk e két bányászati kincséről szólunk, nem vizsgálhatjuk azokat elszigetelve a világforgalomtól, hanem erre való tekintettel; az ez irányban számos szaktudósok részéről folyó buvárlások nyomán az utóbbi években következő az összes ismeretes világnak évi arany- és ezüsttermelése:

	Arany			Ezüst	
	kilogr.	értékben		kilogr.	értékben
1856—60. átlag	206,058	237.4 millió frt	904,990	81.2 millió frt	
1861—65. „	198,207	258.2 „ „	1.101,150	99.1 „ „	
1866—70. „	191,900	267.7 „ „	1.339,085	120.5 „ „	
1871—75. „	170,675	238.7 „ „	1.969,425	177.2 „ „	
1876—80. „	170,000	237.0 „ „	2.500,000	225.0 „ „	

világos tehát, hogy ennek folytán az ezüstnek értékviszonya az aranyéhoz korunkban érezhetően megváltozott: míg 1850—1860-ig még úgy állott, mint 1 : 15.40-hez, most úgy áll, mint 1 : 18.27-hez. *) Soetbeer és vele Neumann-Spallart Európának

*) Neumann-Spallart: *Uebersichten der Weltwirthschaft*, (Stuttgart, 1881) című ismeretes munkájában a két fém közti árviszony-arányt ekkép mutatja ki; 1687—1870-ig tehát közel két századon át ezen

arany- és ezüst-termelését a három évre, 1877—1879, a mennyiben az oroszországi termelés az európai közzé számíttatik, következőleg mutatják ki:

	A r a n y				E z ü s t				E g y ü t t		
	kilogr.	értékben			kilogr.	értékben			értékben		
1877.	47,504	66.2 mill. frt	és	417,950	37.8 mill. frt	104.0 mill. frt					
1878.	48,810	68.0 » » »		442,102	38.6 » » »	106.8 » » »					
1879.	46,565	65.0 » » »		450,687	40.5 » » »	105.0 » » »					

ehhez tehát a magyar korona területe összesen csak mintegy 4 millió frttal járul.

A nemes fémbányászat emelése nálunk első sorban az államtól függ, mert az arany- és még inkább az ezüstabányák legnagyobb részét a kincstár birtokában vannak; így a tízévi átlag szerint az aranytermelésnél a kincstári 42.6⁰/o-al, az ezüstnél éppen 72⁰/o-al volt képviselve, mely arányviszony a legújabb időben sem változott lényegesen, mert az 1880-ik évi aranytermelésben 42.2⁰/o, az ezüstnél 67.8⁰/o volt a kincstári részesülés; éppen e körülménynél fogva nem nyílik egy könnyen kilátás kecsegtetőbb jövőre, minthogy zilált pénzügyi viszonyaink nem engednek nagyobb szabású beruházásokat, a nélkül pedig különös fejlődés egyáltalán nem várható. Hogy pedig éppen a kincstári termelésnél mutatkozik újabban a legszembetűnőbb hanyatlás, mely jóval nagyobb arányméreteket mutat, mint a magántelepeken, és hogy e hanyatlás leginkább 1868 után állott be, a midőn legelőször köszönt be államháztartásunk megzavarása, legjobban tűnik ki, ha az 1867-ki évet egybehasonlítjuk az utolsó 1880-ki évvel: e 14 évi időközben az aranytermelés egyáltalán 12.2⁰ o-al olvadt le, a leolvadás azonban a kincstárilag üzött telepeken 17.5⁰/o-al, a magánosok által üzött telepeken ellenben csak 7.9⁰/o-al jelentkezik; még

arány csak 1:15-hez és 1:15.50-hez ingadozott, ennél fogva lehet mondanivaló, teljesen stabilizálva volt, ellenben

1871. = 1:15.57	1876. = 1:17.77
1872. = 1:15.65	1877. = 1:17.22
1873. = 1:15.92	1878. = 1:17.93
1874. = 1:16.17	1879. = 1:18.21
1875. = 1:16.92	1880. = 1:17.97

együttal ő az okokat is részletesebben fejtegeti, melyekből az ezüstnek korunkbeli értékesökkenése kimagyarázható; v. ö. i. m. 286. és következő lapjain.

feltűnőbb az ezüsttermelés hanyatlása, mely 1867-től 1880-ra egyáltalán 35.6⁰/₀-ot tesz, még pedig a kincstári üzemnél 41.5⁰/₀, a magánbirtokosok telepén ellenben csak 18.7⁰/₀-ot. Világos tehát, hogy a kincstárnak a nemes fémhányászatban való magas részesülése leginkább okozza annak tespedő állapotát, min csak úgy lenne segíthető, ha minél több kincstári telep magánbirtokosok tulajdonába menne át, kik jóval kevesebb államsegélyezés mellett, mint a mennyit az államnak kellő befektetésekre kellene fordítania, képesek lennének a jelen termelést jelentékeny magasabb fokra emelni és azzal a nemes fémek külföldről való behozatalát tetemesen lejjebb szállithatni, — meg sem említve, hogy a bányajövedelemadó ez úton fokenként emelkedvén, az adótöbbletben a segélyösszeg rövid idő alatt találná teljes fedezetét.

IV. A VASBÁNYÁSZAT.

Ha korunkban a nyersvas, mint az ipari forgalom és az összes termelésnek egyik főtényezője minden államban főszerepívő a bányászkodás terén, akkor ez különösen áll hazánkra nézve, hol a gazdag vasköretegekben, a felsőmagyarországi népsegnek a bányaiipar ez ága iránti hajlamában, vasműtelepeink elég fényes múltjában, kivált pedig országunk újabbkori tagadhatlan ipari és forgalmi fejleményében minden előzmény kínálkozik egy nagyobb szabású és folytonos fejlődéssel kecsegtető vasbányászatra. Mindamellettt ez ágba is, főleg az utolsó években nemcsak sajnos tespedés, hanem szembevetű hanyatlás teszi magát érezhetővé. E tekintetben azonban osztozkodunk minden egyéb vastermelő ország közös sorában. Semmifele ágra nem hat ki az általános anyagi kulturhaladás vagy elsatnyulás oly közvetlenül, és oly érezhető módon, mint a vaskohászati folyammenetre. Az európai vaspályahálózat kiépítésében, valamint a gazdálkodás minden ágában, az ötvenes években egész 1857-ig, és még inkább a hetvenes években egész 1873-ig, mutatkozott productionális hajlam a vasfogyasztás és a vasárak felszoktatásával a vasbányászatra másutt is, nálunk is fejlesztőleg, ellenben a mondott két év után bekövetkezett visszahatás alatt mindkettőre nézve beállott tetemes megszorítás zsibbasztólag hatott ki;

főleg érezni ezt az 1874—79-ki időközben, hol felette nyomott árak mellett sem volt a nyersvasnak kelendősége, az árcsökkenés a folyton tartott általános üzleti pangás alatt mind érezhetőbb lett a vastermelésnél, mely sokszor csak nyílt veszteséggel vala fenttartható. Az 1879-ki év másodfelében a minden életmozgalmat alákötő és marasmuskép öldöklő válságot újabb tevékenységi szellem váltván fel, a reá következő 1880-ki év, valamint egyéb életnyilvánulásokban élénkebb lüktetést, úgy a vastermelésben is új lendületet tüntet fel, még pedig nálunk is, úgy, mint más vastermelő országokban; csak hogy nálunk ez új életre való ébredés szerényebb arányméretben mutatkozik, mint másutt. Előállítatott:

	Szinit. nyersvas métermázsa	Öntött nyersvas métermázsa	Együttes pénzérték
Az 1867—76. évtizedben átlag:	1.251,747	109,378	7.088,546 frt
• 1877. évben	1.205,478	80,456	5.678,976 „
• 1878. „	1.306,869	103,659	5.965,018 „
• 1879. „	1.096,626	86,585	4.777,205 „
• 1880. „	1.328,249	111,070	5.729,607 „

Legfeltűnőbb azonban újabban a hanyatlás, ha nem az évtizednek átlagjával, hanem magával az 1873-ik évi termeléssel tesszük párhuzamba, midőn a szinitendő nyers- és öntöttvasból együttesen 1,634,688 mmázsa termeltetett, míg az 1880-ki már kedvezőbb évnek ebbeli együttes termelése 1,439,319 mm., vagyis majdnem 200.000 mmázsaival kevesebb volt; még feltűnőbb a két év közti különbség, ha a termelvénynek pénzértékét vetjük egybe: ugyanis az 1873-i vastermelés 10,148.612 frt pénzértékkel bírt, míg az 1880-ik évi csak 5,729.607 frtot tett, és ezen feltűnő nagy különbség az abban leli magyarázatát, hogy a szinitendő nyersvasnak középára a termelés helyén 1873-ban 5 frt 54 kr., ellenben 1880-ban csak 3 frt 63 kr., az öntöttvasé 1873-ban 11 frt 48 kr., ellenben 1880. évben csak 8 frt 14 kr. volt métermázsaanként. Különben hasonló áringadozás valamennyi más vastermelő országban is mutatkozik, Nagybritanniában ép úgy, mint a Németbirodalomban vagy Észak-Amerikában az 1873-ki év a legmagasabb, 1880 a legalacsonyabb árfolyammal jelentkezik; így Glasgowban 1873. évben egy angol tonna nyersvas 5 font sterling és 17.3 shillingel, 1880-ban ellenben 2 font sterl. 14.7 sh.-el volt jegyezve,

Philadelphiában egy tonna nyersvas 1873-ban 32—48 dollárral, 1880-ban 25—30 dollárral fizettetett, a Németbirodalomban egy vámmázsa vas ára 1873-ban 11 márka 70 fillér volt, 1880-ban pedig 6 m. 30 fillér; de legtanulságosabb a párhuzam Ausztriával, egyforma ott is az árcsökkenés a miénkkel; *) így a szintendő nyersvasnak középára a termelés helyén volt métermázsánként:

	Ausztriában	Magyarbirodalomban
1873. --- --	8 frt 50 kr.	5 frt 54 kr.
1874. --- --	6 „ 43 „	4 „ 73 „
1875. --- --	5 „ 91 „	4 „ 41 „
1876. --- --	5 „ 55 „	4 „ 29 „
1877. --- --	5 „ 30 „	4 „ 09 „
1878. --- --	4 „ 95 „	3 „ 85 „
1879. --- --	4 „ 77 „	3 „ 63 „
1880. --- --	4 „ 57 „	3 „ 63 „

a depressiónak arányviszonya tehát mindkét államterületen meglehetősen egyforma, de mégis az osztrák ár még az utóbbi, a legalacsonyabb árak éveiben is majd 1 frttal magasabban állott, mint nálunk; és még ily olcsó árak mellett sem bír

*) Ausztriában is 1873-ban érte el a vastermelés fejlődésének tetőpontját, azóta ott is tetemes hullánzások észlelhetők; a szintendő és öntött nyersvasból előállított 1873-ban 3.710,788 métermázsa, 1874-ben 3.321,569; 1875-ben 3.034,593; 1876-ban 2.730,458; 1878-ban 2.931,967 és 1879-ben 2.858,395 métermázsa, az utolsó évben 13.627,841 forintnyi pénzértéket képviselvén; tehát mennyiségre nézve az osztrák vastermelés éppen kétszer akkora, pénzértékre majd háromszor akkora mint a magyar birodalmi vastermelés. — Európának vastermelését 1880-ban (részben 1878 vagy 1879) Neumann-Spallart következőképen tünteti föl:

Nagy-Britannia --- --	74.3 millió métermázsa
Németbirodalom --- --	22.2 „ „
Franciaország --- --	17.3 „ „
Oroszbirodalom --- --	4.3 „ „
Belgium --- --	3.9 „ „
Svéd-Norvég --- --	3.4 „ „
Ausztria --- --	3.2 „ „
Magyarország --- --	1.3 „ „
Spanyolország --- --	0.5 „ „
Olaszország --- --	0.1 „ „
Egyebükt --- --	0.2 „ „

Európában 130.3 millió métermázsa

v. ö. *Uebersichten der Weltwirthschaft*, Jahrgang 1880. Stuttgart 1881.

nyersvasunk a kívánt kelendőséggel, ezt mutatja az egyes műhelyeknél eladatlanul heverő, évről-évre felszaporodó készlet, de mutatja ama körülmény is, hogy sok vaskő szállítatik külfelé, nem fizettetvén ki annak itteni feldolgozása; így csak a szepes-iglói bányakapitányság területéről kifelé szállított vaskő:

1876.	499,869	métermázsa	207,972	frt	értékben
1877.	513,452	"	179,324	"	"
1878.	593,167	"	187,787	"	"
1879.	533,289	"	142,365	"	"
1880.	879,785	"	247,271	"	"
Átlag:	603,912	"	192,944	"	"

igaz, hogy ez összegben nagy mennyisége rejlik ama vaskőnek, mely Albrecht főherczeg egyik szepesmegyei bányájából osztrák-sziléziai Teschen melletti vasgyáraiba vitetik, de elég jelentékeny összeg megy Porosz-Szilézia felé. Vaskohók, jelesen vasfinomító műveknek létrehozása a vaskőnek költséges és hozzá csekély tiszta jövedelemmel járó kivitelét tetemesen megszoríthatná.

Különben nem lehet állítani, hogy nagyon szűkölködünk vaskohókban, csakhogy azok a termelési viszonyok mostohaságánál fogva nem tartatnak folytonos üzemen; így a 108 vas magas-kemenczéink közül 1874-ben 26, ellenben 1877-ben már 39; 1879-ben 45 és 1880-ban 40 üzemen kívül, vagyis hidegen állott; de ugyanazt másutt is lehet észlelni, így például Nagybritanniában, mely 1880-ban nem kevesebbet, mint 74.3 millió métermázsa vasat termelt, tehát többet, mint az összes többi Európa együttesen véve, az ott levő 977 kohó közül 1878 végén 532 hidegen állott, a Németbirodalomban ugyanaz időben 456 magas-kemenczéből 246 volt üzemen kívül helyezve, Ausztriában 180 magas-kemenczéből 1878-ban már 10 végképen fel volt hagyva, 88 pedig hidegen állott, tehát tout comme chez nous; pangás és válság itt is, ott is; ebből egyszersmind kiviláglik, mennyire függ minden egyes országnak vasbányászata a világgazdálkodás, a világforgalom jelenségeitől.

Nem is lehet továbbá mondani, hogy vasbányabirtokosaink részéről hiányzik akár a vállalkozási szellem, akár a kor vívmányai iránti fogékonyság, valamint azoknak meghonosítására irányzott jóakarát; a kisebb és érzékenyebben szegényebb

telepek birtokosaiban már nem hiányzik többé a társulás szükségességéről való meggyőződés, nem hiányzik az áldozatkészség vasbányászatuknak köszénre való fektetése iránt, nem hiányzik bennök a sok ellenséges elemmel és vajúdasokkal való kemény tusában a szükséges türelem és kitartás. A gömöri vasutak, a rimamurányvölgyi társulatnak a salgótarjáni vasfinomító-részvénytársulattal való fusiója, annyi új bányatársulatok és szövetkezőknek korunkban keletkezése, új berendezések létesítésében nyilvánuló köztörekvés, és még a legesüggesebb körülmények közt is mutatkozó erély, fényes tanúsága annak, hogy nem vasiparosainkon múlik, ha vasbányászkodásunk nem tudott eddig kiemelkedni tespedő, sínlő helyzetéből. Szerezzünk nekik fogyasztási piacokat. Vívjuk ki azt, hogy minden, az ország határain belül alkalmazást nyerő vastermék kizárólag hazai forrásainkból fog beszereztetni, biztosítsuk bányászaink versenyképességét a kedvezőbb viszonyok alatt termelőkkel való versenyében, támogassuk, a hol szükséges, adó- és egyéb kedvezményekkel, és újra fel fog virúlni vaskohászatunk, nemzeti vagyonunk eme fontos egyik factora.

Csakugyan a múlt 1881-ki év folyamában a *Pester Lloyd*-ban évek sora óta a legilletékesebb szakemberek tudósításai alapján dr. *Mandello* jeles szerkesztése alatt megjelenő, a magyar közgazdaság megelőző évi fejlődésére vonatkozó visszapillantások szerint, a vasipar terén beállott élénkebb mozgalom nem maradt üdvös kihatás nélkül magára a vasbányászkodásra. A budapest-pécsi és zimonyi vasútnak megindult kiépítése, a pénzpiacznak kedvezőbb helyzete által előidézett iparüzleti tevékenység, az előbb érintett fusiója két hatalmasabb vasfinomító-társulatnak, nem csekély lendületet adott a nyersvas-termelésnek, és jóllehet a szinitendő nyersvasnak ára még korántsem emelkedett olyformán, mint az a bányabirtokosok érdekében kívánatos lett volna, mmázsánkint 3 frt 50 krról múlt évi december végéig csak 4 frtra, legfeljebb 4 frt 20 krra szökven feljebb, mégis e mérsékelt árjavulás is hihetőleg több kohóbirtokost arra indíthatott, hogy hidegen állott kohóját újra üzembe helyezze.

De nem is lehet másrészt állítani, hogy az államnak a vasbányászkodásban való részesülése közgazdaságilag oly hátrányosnak mutatkozik, mint azt a nemes fémekre nézve

fennebb fejtegettük, egyfelől a részesülési arány korántsem oly exorbitáns, mint az arany- vagy épen az ezüsbányászkodásnál, mert a vasérczre adományozott vajna- és külmértékekből, melyek 1880-ban összesen 91,711.172 □ métertettek, a kincstáriakra nem több, mint 9,880.370 □ méter, vagyis 10.1^o/_o esett, másfelől az állam birtokában levő vasműhelyek némelyei, mint például a rhóniczi, tiszolczi, fehérpataki, libet-bányai, pojnikai, turiaremetei, vajdahunyadi stb. helyes felszerelésökkel a jelesebb hazai vállalatok közt sorakoznak. Mindamellett kívánatos lenne, hogy a kincstárilag üzött vastelepek közül legalább is a még hosszabb időn át nagy befektetéseket igénylők magánüzembe menjenek át, és az állam egyelőre csak a leghelyesebben felszerelt és jövedelmezőbb vállalataira szorítkozzék, mert a kincstári vastermelés újabban jóval feltűnőbb hanyatlásnak indult, mint a magánbányabirtokosoké, és még az 1880-ki évben is, a midőn hazai vastermelésünk kedvezőbb alakot öltött, szembetűnő csökkenést mutat; így ez évben csak 109.002 mmázsát tett a színitendő nyersvasból kincstárilag előállított mennyiség, a mi, szemben az 1867—76-ig terjedő évtized átlagos kincstári termelésével, 26.7^o/_o-nyi apadást jelent, holott a magánvállalatok ezévi vastermelése, szemben ugyanazon évtized átlagával, 6.1^o/_o-nyi gyarapodást tüntet fel, és még összehasonlíthatlanul nagyobb az öntött vas előállításában való hanyatlás a kincstárilag kezelt műhelyek részéről, melyeken 1867—76-ig átlagban 20.353 mmázsa, sőt egyszer-máskor 29—31.000 mmázsa öntöttvas termeltetett, ellenben 1877-ben csak 4274; 1878-ban 8653; 1879-ben 6585, sőt 1860-ban épen csak 1640 mmázsa; úgy hogy az állam a maga telepein az öntöttvas előállításával egészen felhagyni látszik, holott a magánbirtokosok ebbeli termelése mind nagyobb fejlődést vesz, oly annyira, hogy az egy 1869-ki évet kivéve, még soha sem termeltetett részokről annyi öntött nyersvas, mint 1880-ban, t. i. 109.340 mmázsa, jöllehet annak középára ez évben rendkívül nyomott volt, t. i. 8 frt 14 kr. métermázsánként, oly ár, minővel az egy 1866-ki évet kivéve, nem találkozunk az utolsó 20 év egész ideje alatt. Miért is a kincstári vasmányászkodásnak megszorítása az egyes telepeknek magánzók tulajdonába való fokenkénti átbozsátása útján, valóságos közszasdasági és államfinancziális követelmény; az évi termelésnek ez alapon várható gyarapodása

nemzetgazdasági, a kincstári üzletnél jelenleg mutatkozó évi hiánylatnak a magánüzlet után jogosan várható tetemes adóbevétel általi felváltása pedig *államgazdasági* érdekét képezvén. A kincstári vállalatoknak magántulajdonba való átruházása azonban csak fokozatosan, még pedig csak ama telepekre nézve javasolható, melyek minden bő befektetések mellett nem juthattak eddig jövedelmező állapotba és csak oly vállalkozók irányában, kik azoknak belterjesebb és jövedelmezőbb kiaknázása iránt kellő garantiát képesek nyújtani, nehogy úgy járjunk, mint a radoboji kénteleppel, melynek magánkézbe annak idején lett átbocsátása sok csalódást és keserves kiábrándulást szült. *)

Jelen értekezésemnek főcélja levén bányászatunk általános helyzetét körvonaloza akkép feltüntetni, a mint az a bányakapitánysági tudósításokból kiderül, azok pedig csak 1880-ig terjedvén, a múlt évi örvendetes lendületet ép oly kevésbé vehettem figyelembe, mint nem lehetett az egyes bányászati ágaknak részletes, teljes képét adnom, és e tekintetben csak a fennemlített visszapillantásokra kell utalnom, melyekben minden fontosabb mozzanat regisztrálva található, mely a vasgyártási ipar alapjául szolgáló nyersvas előállítására vonatkozólag a múlt 1881-ki év folyamában felmerült; ama becses exposében a kincstári vasműtelepeken az évben létrejött új berendezések, az egyes magántelepeken beállott változások, a nyersvas árának hullámozása, keletjük akadályai elismerésre méltó pontossággal felsorolva; érintve van a múlt év elején létrejött vasművek központi igazgatóságának szervezkedése, fel van említve, hogy mi történt a kormány részéről vashányászatunk emelésére, és miféle további

*) A *telekes-rudóbányái* vashányák 1881-ben a borsodi bányatársulatoknak 12 évre adattak bérbe, a bérösszeg a termelt vasérc minden tonnája után 50 krban lett megállapítva, de évi 10,000 frtnál kevesebb nem lehet, azonkívül a bérlők kötelesek évenként 35,000 tonna vasérczet tonnánként 1 frt 30 kr. áron a kincstárnak átadni és Rudóbányától Vadnáig egy a kincstár birtokába átmenő vasutat építeni. V. ö. *A magyar királyi pénzügyminisztérium működésének története*, Buda-Pest, 1881. című hivatalos jelentést, ugyanott a *diósgyőri vasműveknek új berendezése és az ottani kőszénbányászattal együtt a magyar állami vasútak kezelése* alá lett rendelve részletesen fölemlítve található.

intézkedések látszanak különösen indokoltaknak; ha tehát egy lelkes reporternek magánbuvárkodása annyi figyelemre méltó újjmutatásokkal képes kedveskedni, mennyivel több várható magok a bányahatóságoknak ez irányban való buzgólkodásától. Különösen ez úton, legalább nézetem szerint, még más is lenne elérhető, az t. i., hogy az egyes bányabirtokosokat higadt és sikertigérő hivatalos befolyásolás által egészségesebb versenyzés inaugurálására lehetne indítani. Legtöbb esetben a nyomott piaci árak nálunk a félreértett, egymásnak tönkretetésére irányzott, mindegyikét egyformán megkárosító versenynek a szüleménye; ezen a téren csak a kölcsönös fölvilágosítás szülhet helyesebb alapot; ama meggyőződést kell az illetőkben kelteni, hogy a versenynek hivatása a forgalmi árak a termelési költséghez való arányosítása, nem pedig az alá való súlyestése; ama meggyőződést kell kelteni, hogy az egyik termelőnek a haszna nem okvetlenül versenytársának a kára, gondoskodni kell, hogy mindegyiknek jusson a maga fogyasztási rayonja; az pedig csak az érdekeltek részéről az illető bányahatóságok kezdeményezése és jóindulatú befolyása mellett koronként tartandó értekezleti gyülekezések útján lenne elérhető; az associatio és kölcsönös egyezkedés legyen a vasbányászat terén is iparosainknak a jelszava.

Vasbányabirtokosaink különben teljes megnyugvással nézhetnek a legközelebbi jövő felé. Az általános iparmozgalom, mely hazánkban az utóbbi időben szerteszét hatalmasan megindult, első sorban kell, hogy vasbányászatunkra kedvezőleg hasson ki. Kevés iparág van, mely nagyobb jogosultsággal bír a törvény biztosította kedvezményekre, határozottan nincs iparág, mely a kormány és a társadalom által kellőleg támogatva a felvirulás oly kecsegtető, oly biztos reményével ígérkezik, mint a vas további feldolgozására irányzott iparnemek. Egyrészt a nyersanyag teljes mértékben és oly olcsón kínálkozik, mint sehol a világon, másrészt eddigi gyártmányainkkal távolról sem vagyunk képesek saját szükségletünket fedezhetni. Az ország piacain a különféle vaskészítményeknek jutányos kelet, és ezzel vasbányászkozásunk ohajtott felvirágzása biztosítva van.

Hogy mennyire nem vagyunk képesek vasgyártmányok iránti szükségletünket saját árúinkkal kielégíteni, legjobban kitűnik országos statisztikai hivatalunk ama havi füzeteiből,

melyekben 1881 július elsejétől egész december végéig Ausztriával és más országokkal volt áruforgalmunk egészen új alapokon óról-óra részletesen ki van mutatva; e kimutatások fonalán a különféle vasárúkból, oda nem értve a vas hídrészeket, melyekből be- és kivitel csak egyik-másik hónapban fordul elő, még pedig igen csekély mennyiségben, oda nem értve továbbá a gépeket, erőműveket és egyéb, hol egészen, hol részben vasból álló iparczikkeket, a múlt 1881-ki év második felében a következő volt külfelé való forgalmunk, és pedig:

	Behozatal		Kivitel		Behoz. többi.
	métermá-	értékben	métermá-	értékben	pénzértékben.
	zsákban	frt	zsákban	frt	frt
Vas- és aczél-sínek, kerék-					
talpvas...	130592	1327333	65565	640905	686428
Ekevas...	3063	70603	230	5303	65300
Horgony- és hajóláncozók	1190	42814	118	4146	38668
Vas- és aczélpléh ...	26338	550529	8388	127371	423158
Bádóg és bádógárúk ...	3320	102108	1740	32926	69182
Vas- és aczéldrót ...	9945	194055	100	4046	190009
Öntött vasárúk ...	35500	912943	41718	596350	316593
Kovácsolt vasárúk ...	29930	936072	15185	266742	669330
Szerszámok és eszközök	7970	472906	2746	91087	381819
Pléhárúk ...	7503	311388	1716	74229	237159
Vascsövek ...	8210	172746	303	7693	165053
Szögek ...	39662	915244	2400	45935	869309
Srófok ...	12600	167373	114	3235	164138
Tűk ...	100	13509	78	8514	4995
Zománczott vasedények	7668	269777	553	17491	252286
Bátorok vasból ...	9590	217873	875	60855	157018
Luxusárúk vasból ...	1222	164897	180	30436	134461
Fegyverek és fegyverrészek	1664	453278	1498	549676	96398
Összesen:	336067	7295448	143507	2566940	+4728508

E szerint a kérdéses félévben csakis a fegyverek és fegyverrészekből volt nagyobb kivitelünk, mint behozatalunk, a többi cikkekben ellenben tetemesen nagyobb volt a behozatal, mint a kivitel, legfeltűnőbbben a szögeknél, mely pedig a gépszöggyártás meghonosulásával azonnal az ellenkezőbe csapna át, azután a sínekből, kovácsolt vasárúkból, vas- és aczélpléhből, meg a szerszámok és eszközökből szintén szembetűnő a behozatali többlet, pedig ezek mind oly árúk, melyekkel hazai iparunk már jelenleg is a behozatalt, ha nem végképen megszüntethetné, legalább tetemesen apaszthatná; az öntött vasárúkra és zománczott vasedényekre, valamint a pléh-

árúkra nézve is, melyekből a bevétel eddig szintén jelentékeny többletet mutat fel, iparunk jelen állásánál fogva könnyen emancipálhatnók magunkat Ausztriától és a külföldtől; de a vascsövek, srófok, vasbútorok és egyéb fényüzési vaskészítmények, kivált pedig a vas- és aczélsodrony is elég magas behozatali többlettel jelentkeznek, pedig ez árúk is az illető iparág nemí istápolása mellett könnyen fedezhetnék hazai szükségletünket.

Ha ezek után a múlt 1881-ki év első felére is hasonlírányú behozatalt és kivitelt veszünk fel, akkor az évben mintegy 14 millió forintot költöttünk a fenn elősorolt vasgyártmányokra, holott a kivitel mintegy 5 millió forintra rugván, körülbelül 9 millió forinttal adtunk többet ki e czikkekre, mint a mennyit azokért Ausztriától, illetőleg a külföldtől nyertünk. Feltéve, hogy hazai vasiparunk kormánybeli és társadalmi törekvések folytán oly fejlődési fokra emeltetnék, hogy a behozatal legnagyobbbrészt, ha nem is végképen megszűnnek, de tetemesen alábbszállna, mennyire javúlna ez által kereskedelmi mérlegünk; e mellett pedig vasbányászatunk és kohászatunk mily roppant lendületet nyerne; hiszen — az év mindkét felére egyenlő behozatal feltételeztetvén — mintegy 672,000 mmázsa vasgyártmány kerül országunk piaczaíra, melynek nyersanyaga nem a mi vasbányáinkból kerül ki, míg ellenkező esetben a 600,000 métermázsát meghaladó tetemes mennyisége a nyersvasnak, hazai bányászatunk javára esnék. Valóban égető kérdés, melynek szerencsés megoldása kétszeres áldást hozhatna hazánkna úgy vasiparára, mint vasbányászkodására, s méltán mondhatni: «hic Rhodus, hic salta!»*)

*) Vasbányászatunk azon kecségető kilátását, mely az 1881-iki év második felében volt árúforgalmunkból meríthető, a jelen értekezés fölött a nemzetgazdasági bizottságban megindúlt eszmecsere alkalmával az elnök, gróf Lónyay által tett helyes megjegyzése folytán utóbb iparkodtam statisztikailag feltüntetni; mely körülményt kötelességemnek tartottam itt tüzetesen fölemlíteni, mert egyszersmind tanúsága ez annak, hogy mily üdvös befolyással van az ily fölolvassáskor helyt nyerni szokott eszmecsérének, maga a szőnyegre került tárgynak minden oldalról való megvilágítására.

V. A KÖSZÉNBÁNYÁSZAT.

Az ipar, forgalom, sőt az össztermelés szempontjából a vassal egyenlő, sok tekintetben még nagyobb közgazdasági fontossággal bír az *ásvány-szén*, melyből, kivált a barnaszénből, hazánknak a jótékony természettől ép oly dús osztalék jutott ki, mint a vasérczekből, hatalmas szénrétegek nyúlván szet államterületünk északi, déli és délkeleti vidékein, sőt e tekintetben a társországok még gazdagabban lettek ellátva, mint az anyaország, csak hogy míg Magyarország szénbányászataiban folytonos, még az 1873-ik év után beállott általános üzletválság által sem megszakított fejlődés mutatkozik, a horvát-szlavon általán megszégyenítőleg kezdetleges bányaipara ez ágában is sajnos pangás, az első kibontakozási vajúadások alatt sinlő primitív állapot teszi magát szomorúan észrevehetővé.

Magyarország két nagyobb mérvű *fekete szénvidéke* két oly hatalmas részvénytársulat birtokában van, mely mindegyik, mivel nagyobb részt önhasználatra termeli az ásvány-szenet, már saját jól felfogott érdekéből oda törekszik, hogy minél többet és minél olcsóbban producáljon; mindkettő képes is, kész is e cél elérésére a legköltségesebb beruházásokat megtenni; mindkettő, kivált a dunagőzhajótársaság, rajta van, hogy új meg új fogyasztási piacokat biztosítson magának, kivált mivel az 1873. XIV. t.-cz. folytán köteles évenként legalább 750,000 mmázsa szenet a pécs-barcsi pályán szállítani; így legújabban sikerült neki fogyasztási piacát egész Pólaig kiterjeszteni, a hová a cs. kir. tengerészet számára szállítja pécsi termelvényeit, miért nem csuda, hogy helyesen felszerelt baranyamegyei telepei évről-évre belterjesebben kiaknáztatnak, és új feltárások, új miveletek által az évi termelés folyton fokoztatik: így jelesen 1880-ban már 4.555,669 mmázsa fekete szénen kívül 307,038 mmázsa kőszéngyurmát (brique) és 139,144 mmázsa pír-szent (coaksot) állított elő, összesen 2,433.212 frt értékben; *) szintén szép, habár nem

*) 1881-ben a dunagőzhajótársaság baranyamegyei bányatelepén 4.547,622 métermázsa kőszén, 317,334 métermázsa gyurmát és 82,552 métermázsa pír-szenet állított elő; v. ö. *Rückblicke auf die Entwicklung der ungarischen Volkswirtschaft im Jahre 1881. Pester Lloyd*, 1882. 72. szám.

oly arányú fejlődés tapasztalható az államvasút-társaság birtokában levő krassómegyei telepeken (Oravicza vidékén), melynek szintén kedves fogyasztási piacok nyílhatnának, ha az alsó Duna ügye tisztába lenne hozva; egyelőre leginkább csak saját szükségletére, meg a vasúti szállításra van utalva; a nagy terimével s súlyához képest csekély belértékkel bíró ásványszén pedig legkevesebbé sem bírja meg a vaspályai szállítás nagy költségét, mihez még járul, hogy vaspályáink előbbi fonák díjszabályzatuknál fogva a külföldi szén fél- vagy harmadrészeivel csekélyebb díj mellett szállítatván, a porosz-sziléziai szén még hazai piacainkon is képes hason- vagy jobbminőségű széntermelvénnyünkkel diadalmasan versenyezni, sőt azokat végképen leszorítani. Csak kifejtett csatornahálózat és helyes vasút-tarifaszabályozás segíthetne e bajon.

A *barna kőszén* termelésében is szakadatlan fejlődés mutatkozik, még az általános üzleti válság uralma alatt is, csak-hogy a fejlődés aránymérete gyöngébb, mint a fekete szénnél, egyrészt mivel kevés kivétellel a barnaszén-telepek nem pontosulnak úgy össze nagy tőke-összegek felett rendelkező társulatok kezében, mint a két fekete szénvidék, itt több kisebb bányabirtokos üzven a bányáskodást; másrészt mivel nincs úgy biztosítva a fogyasztási piac, mint a fekete szénnél, melynek legnagyobb fogyasztója maga a két telepnek tulajdonosa. A szerint, a mint a kelendőség megkönnyítve vagy megnehezítve van, a szénbányászatra való vállalkozás is hol emelkedő, hol hanyatló-félben van; így például 1880-ban Borsodmegyében, mint felső Magyarországbán egyáltalán, igen örvendetes gyarapodás, Pest- és Tolnamegyében ellenben folytonos kevesbedés észlelhető; a mondott évben Borsodmegyében 270,689 □ méter bányatelek adományoztatott; 1879-ben Homokterenén a hamburgi angol-német banknak 8 bányatelek és 7 határköz lett adományozva, míg ellenben Pestmegyében 721,862 □ méter, és Tolnamegyében éppen 1.592,782 □ méter felhagyás folytán töröltetett. A fogyasztás bizonytalansága jelentékeny árhullámozást okoz, mely a barnaszénnél jóval inkább, még pedig lefelé menő irányban teszi magát érezhetővé, mint a fekete szénnél, melynek középára a termelés helyén 52—55 kr. közt váltakozik, míg a barna széné 27 és 41 kr. közt ingadozik métermázsánként, és éppen az árnak

1880-ban 27 krra helyt nyert depressiója magára az üzletfejeményre is lankasztólag hatott ki.

A nyomott áraknak megfelelő arányosítása a termelési költséghez, első sorban társulati úton kísérlendő meg, egyrészt a merő rivalitásból származó nem egészséges versengés az által mérsékelhető, ha a kisebb bányabirtokosok egyesülnek; de ily egyesülésnek még más üdvös eredménye is van, t. i. a kezelési és központi költség ily társulás folytán tetemesen kevesbedvén, a termelés maga olcsóbbá lesz, úgy hogy alacsony piaci ár mellett is a vállalat jövedelmező lehet; például szolgálhat erre hazánk leggazdagabb szénvidéke, a nógrádmegyei, melynek egyes bányatelepei két hatalmasabb társulat kezében pontosúlnak össze, t. i. a salgótarjáni bányamivelési részvénytársulat és a felső-magyarországi egyesült köszénbánya- és ipar-részvénytársulatában, csak hogy e kettőnek fusiója is nagyon kívánatos lenne, mely még inkább egyszerűsitené és olcsóbbá tenné mind a kezelést, mind a termelést. Nem szükséges ez úton az árak monopolizálására törekedni, elégséges az általános árcsökkenést annyiban ellensúlyozni, hogy az elárusíthatás és termelhetés közt szükségképen megkívánt helyes arányviszony helyreálltassék és állandóan fenttartsassék; ezt pedig egy nagyobb és elegendő tőkéek felett bővebben rendelkező szövetkezés az által is elérheti, hogy oly iparvállalatokat létesíthet, melyekben széntermelvényeinek biztos fogyasztóit maga magának teremti, egyúttal az országot új iparüzleti telepekkel gazdagítván meg; s csakugyan a fennemlített két társulat részéről terveztetik is egy nagyobb szerű üveggyárnak a szénvidéken való létrehozása. Magától értetik, hogy a kormány nem keveset lendíthet a nógrádmegyei széniparon, ha a salgótarjáni szénvidéket átszeldelő államvasutakon a szénszállítási díjak mérséklésében a lehetőség legvégsőbb határáig megy, mert a pillanatnyi nagyobb haszon a többszörös, bár csekélyebb haszonnak tartóssága által teljesen helyreüttetik, kivált ha mindkét félnek érdekeit kellően méltató szerződési viszony hosszabb időre szabályozza úgy a szállítás módoszatait, mint pénzügyi oldalát.

Annál sajnosabb, hogy ama vaspálya-összeköttetés, mely az esztergom-, fehér- és pestmegyei gazdag szénvidéket fővárosunk előtt megnyithatná, tudniillik a budapest-dorogh-újszönyi pálya, mely már két évtized óta annyiszor kérelmeztetik, any-

nyiszor sürgettetik, melynek kiépítésére a legkecsegtetőbb ajánlatok tétettek és folyton tétetnek, nem tud kivergődni a folytonos tanulmányozás, megfontolás és magas politikai töprenkedések stádiumából, minek az a következése, hogy az esztergomi szénvidék alig képes évenként 600,000 mmázsát előállítani, holott berendezése szerint 2—2½ millió mmázsát termelhetne már jelenleg is; mennyi álló tőke hever a miatt tétlenül, mennyi kereset marad el az által, mennyivel drágábban kel a miatt fővárosunk piacán az ahhoz oly közellévő szénvidékek termelvénye. Valóban politikai-sociál rejtély, hogy miért vonakodik a magyar kormány eme, nemcsak a fővárosra, nemcsak az érdekelt szénvidékre, hanem az egész országra nézve oly fontos kérdésben határozott állást elfoglalni, és miért nem törekszik azt így vagy amúgy végleg eldönteni. A halogatás minden egyes éve százzezerekre menő veszteséget okoz az elmaradó haszonban, a közkereset, meg a forgalom hiányában.

Szénbányászatunk fokozatos gyarapodása következő összeállításból tűnik ki világosan, termeltetett:

	Fekete kőszén métermázsá	Barna kőszén métermázsá	Együtt métermázsá	Pénzérték. frt
1867—76. átlag	5.790,952	7.165,776	12.956,728	5.137,523
1877.	6.824,488	9.071,260	15.895,748	6.590,553
1878.	6.869,851	9.087,019	15.956,870	6.154,253
1879.	6.740,086	9.324,752	16.064,838	6.737,653
1880.	8.050,472	10.133,926	16.184,398	6.951,747

Az utolsó négy évben tehát a széntermelésnek pénzértéke jelentékenyen túlhaladta a termelt nyersvasét, holott az 1867—76-ki évtized átlaga szerint azelőtt tetemesen a mögött állott, mi szóló bizonyítéka annak, hogy szénbányászatunk öröndetesebb fejleményt vett, mint a vasbányászkodás, és hogy súlyegységének középára a termelés helyén nem szállt annyira alá, mint a nyersvasé. Tekintve ennél fogva az előállított bányatermelvények pénzértékét, az ásványászén első helyen sorakozik bányáiparunk lajstromán. *)

*) Szemben Ausztriával, valamint mennyiségileg úgy különösen a pénzérték szempontjából még igen zsengének mutatkozik a mi szénbányászatunk, ott t. i. 1878-ban a feketeszén 17.7 millió, a barnaszén 13.8 millió, együtt 31.5 millió frt, 1879-ben az előbbi 18.2 millió, az

A fejlődésnek egyik kétségtelen oka, hogy a kincstár e bányászati ág nál jóval szerényebb mérvben van képviselve, miután zsilvölgyi petrozsényi telepét a legutóbbi időben a brassói bánya- és kohótársulatnak adván bérbe, csupán a diósgyőri barna-széntelep maradt kincstári kezelés alatt. De bármily kecsesgetőnek látszik is ebbeli haladásunk, mégis szemben más európai országok legújabb széntermelésével, tekintettel a másutt és nálunk mutatkozó fejenkénti fogyasztás közti különbözetre, kivált pedig tekintettel arra, hogy előbbi nagy elmaradásunk e téren megkettőztetett iparkodásra utal: nem mondhatni, hogy haladásunk eddigi aránya kielégítő lenne; mi az európai széntermelő országok közt hetedik helyen sorakozunk, ugyanis 1880-ban termeltetett:

		Fejenkénti fogyasztás
Nagy-Britanniában...	1493.2 mill. mmázsa	37.1 mmázsa
Németbirodalomban ...	591.6 " "	12.1 "
Franciaországban ...	194.1 " "	7.3 "
Belgiumban ...	168.8 " "	2.1 "
Ausztriában ...	143.1 " "	6.4 "
Oroszbirodalomban ...	29.2 " "	0.6 "
Magyarbirodalomban ...	18.1 " "	1.1 "
Egész Európában mintegy 2648.6 mill. mmázsa.		

A szénbányászatnak felszabadítása a földbirtok alól nálunk égető szükségnek bizonyúl, mert az országbírói értekezlet javaslata szerint elfogadott amaz elv folytán, hogy a földtulajdonosnak három évi elsőbbsége van a telkén átvonuló széntelepzetre, annyi peres vizsályt, annyi kellemetlenséget okoz a szén után kutatónak, hogy e körülménynek leginkább tulajdonítható a szabadkutatásokkal való gyakori felhagyás, a szénbányászat általános kötöttsége, és a termelésnek megszorítása. Ezen csak a magyar bányatörvény fog segíthetni. Hogy hazai iparosságunk érdekében napjainkban általán megindúlt lelkes mozgalom mily üdvösen fog a szénbányászatra kihatni, az jelenleg alig sejthető, máris 1880-ban az üzleti pangás alúl felocsúdni törekvő hazai iparunk sokhelyt érezette jótékony befolyását, legalább az oraviczi bányakapitány-

utóbbi 14.3 millió, együtt 32.5 millió forintnyi összeget képviselt, vagyis közel ötször nagyobb ott, mint nálunk, a szénbányászatnak egy-egy évi nyereiménye.

ság amaz évre vonatkozó tudósításában e körülménynek tulajdonítja amaz érezhető lendületet, mely bányakerületében, jelesen az államvaspályatársaság, a brassói bánya- és kohó-részvénytársulat, Guttman testvérek drenkovai, meg a nadrági vasipartársaság széntelein az évben vala észlelhető.

VI. RÉZ- ÉS ÓLOMBÁNYÁSZAT.

Bányászatunk egy ágában sem oly kirívó az újabbkori hanyatlás, mint a rézbányászatban, mert ez egyike lévén a legrégebb idők óta üzemben álló bányáiparnak, a rézérczek mind melyebb rétegekben fordulnak elő, kiaknázásuk tehát annál költségesebb, annál kevesbbé jövedelmező, s ennél fogva a bányáiparunkra általán nehezedő súlyos viszonyok fokozottabb mérvben teszik magokat érezhetőkké, mindenek felett pedig a mai kornak amaz egyik járványa, hogy a tőkék rendszeren és némi előszeretettel csak oly üzletekre fordítatnak, melyek gyors és lehető magas kamatozással kecsegtetnek, különösen sújtja a rézbányák művelését, az csak bő és hosszabb időn át minden haszon nélküli beruházás mellett ígérkezvén elég szerény hozadékkal. De van még egy más, még pedig viláfgorgalmi mozzanat, mely erre nemcsak nálunk, hanem minden európai réztermelő országra zsibbasztólag kihat, és ez a más világrészekből, kivált a Laplatai államokból az európai piacokra újabban oly roppant mennyiségben és olcsó áron érkező rézek concurrentiája; annak folytán oly árdepressió állott be, mely mellett nyílt veszteség nélkül alig folytatható a bánya-üzem. Tapasztalták azt másutt is, névszerint Britt-országban is, hol különben az iparos a még annyira megnehezített verseny által sem hagyja magát egykönnyen sodrából kihozni, pedig ott a tiszta réz évi nyereménye előbbi 160,000 métermázsáról 53—54,000 métermázsára, vagyis egyharmad részére leszállt, míg megfordítva az idegen réznek bevitele évi 130,000 métermázsáról 450,000 métermázsára felszökkent, oda nem számítva a Regulus és csak 2—3%-nyi tiszta rézet tartalmazó rézérczeknek 1.700,000 métermázsára rúgó behozatalát.

Hogy a nyomott árak leginkább okai rézbányászatunk a hetvenes évek óta észlelhető folytonos hanyatlásának, az

nemcsak a bányakapitánysági jelentésekből, hanem amaz egy körülményből is elég világosan kitűnik, hogy még a nagyobb tőke-összegek felett rendelkező államvaspályai társaság is a különben igen gazdag és hajdan virágzó korban volt rézműtelepeit teljesen elhanyagolja, 1880-ban például már csak 482 métermázsát producálván, holott vas- és széntelepeit legkevesebbé sem hanyagolja el; a jutányos elárúsítás egyedüli regulatora minden üzleti ágnek, minden egyes vállalatnak.

Míg a réz métermázsájának középára a termelés helyén nálunk a hatvanas évek elején még 97—100 forint volt: 1880-ban csak 72 frt 55 kr-ra ment, ennek kapcsában a réztermelés 22—23,000 métermázsáról 8302 métermázsára, tehát csaknem egyharmadára, annak pénzértéke pedig több mint 2 millió forintról 602,000 forintra, vagyis majdnem egy negyedére szállt alá.*) Az árcsökkenésnek e hátrányos kihatása — mely még érezhetőbb az e bánya-üzemnél is kelleténél magasabb arányban képviselt kincstári vállalatoknál, mint a magánbirtokosok telepen -- legjobban szökik szembe, ha az 1880-ki évben elért termelési eredményt az 1867—76-ki évtized nem annyira átlagával, mint annak kezdő 1867-ki évével vetjük egybe, mert habár ez évben már igen érezhetővé vált az előbbi áraknak apadása, a termelést korántsem befolyásolta úgy, mint napjainkban, mi következő összeállításból tűnik ki, előállított:

	Kincstár- állag	Magán bányá- telepeken	Együtt	Pénzérték
1867.	8941 mm.	14875 mm.	23816 mm.	2.079,432 frt
1880.	1933 „	6369 „	8302 „	602,333 „
1880-ban kevesebb	7008 „	8506 „	15514 „	1.477,089 „
„-ban kifejezve	—78,3% „	—57,2% „	—65,1% „	—71,0% „

az árcsökkenésnek e megszorító következménye főkép a sárga rézérczet termelő bányákra nehezedik, de kihat a fakó ércze-

*) Különben Ausztriában is folytonos hanyatlásban van az ott ugyan soha nagyobb jelentőséggel nem bírt rézbányászkodás, így míg 1875-ig mindig még közel 4000 métermázsra réz termeltetett, leszállt az a legutóbbi 1879-iki évben egész 2582 métermázsáig, mely nem képviselt nagyobb pénzértéket, mint 187,000 forintot; nem csoda tehát, hogy a közös osztrák vámterületbe évről évre fokozódó mennyiségben kerül idegen réz és hogy a monarchia, úgy mint Európa majdnem minden országa, tetemes pénzüsszeggel adózik évenként a többi continenseknek.

ket kiaknázó bányákra is, ez pedig közvetve az ezüst- és higany-termelésre hat ki apasztólag; ez válik továbbá érezhetővé külfelől való bevitelünkben, így a legújabb statisztikai kimutatásaink szerint réz-, sárgarézt-, rézpléh- és drótból az 1881-ki év másik felében júliustól december végéig Ausztria és más országok felől 4531 métermázsa került hozzánk 348,293 forint pénzürtékben, mi az egész évre mintegy 7—800,000 forintnyi behozatalt eredményez.

Ily körülmények közt rézbányászatunk további súlyedése csaknem feltartóztathatlan, még közvetlen államsegélylyel a sínlődő bányák alig menthetők meg, az erre fordított összegek merőben tőkepazarlást képeznének, valóságos veszteség lenne a fond perdu, legfeljebb a kedvezőbb termelési viszonyok közt levő telepeknek egyéb kedvezmények által támogatása lenne igazolható; a többi az időre és egyesek szívós küzdelmére bízandó.

Ólombányászatunk nem mutat ugyan hasonló rohamos hanyatlást, de elég sajnos pangást. 1867—76-ki évtizedben átlag 15,494 métermázsa ólom, és 3875 métermázsa ólomgelet állítatott elő 405,957 forint értékben, 1880-ban pedig az ólomtermelés 16,986 métermázsa, az ólomgeleté 4645 métermázst tett 331,220 forint értékkel; a két termelénynek középára is folyton csökken, kivált 1880-ban, midőn az ólomnak a termelés helyén való középárát 14 frt 80 krral, az ólomgeletét 17 frt 19 krral jegyzékelve találjuk métermázsáinkint, oly alacsony ár, minővel nem találkozunk a megelőző két évtized egy évében sem; hivatalos statisztikai kimutatásainkban a múlt év második felére vonatkozólag ólom-, ólompléh- és drótból 3379 métermázsa behozatallal találkozunk 39,670 forint pénzürtékben.

VII. A BÁNYA- ÉS KOHÁSZAT TÖBBI TERMELVÉNYEI.

Ezek, mai fejleményök szerint nem bírnak nagy fontossággal, a mi már onnan következtethető, hogy azoknak összes pénzürtéke 1880-ban nem ment többre, mint 938,304 forintra, tehát az évi bánya- és kohótermelés 18.6 millió frtnyi összes értékének csak 5%-a. De azért vannak köztök érczek és ásványok, melyek közgazdasági szempontból nagy jelentőséggel

bírhathnának, ha kizsákmányolásuk és további feldolgozásuk jobban megfelelné a technikai igényeknek és korunk vívmányainak. Így például *horgany* a legújabbig csak Horvát-Szlavóniában, még pedig végletek közt hullámzó mennyiségben nyeretett, úgy, hogy a horganytermelés például 1876-ban 5669 métermázsa, 1877-ben ellenben 658 mmázsa; 1878-ban 4181, de 1879-ben épen csak 127 mmázsa; 1880-ban végre 5543 métermázsa volt és a pénzérték is ez ötévi közben 1977 és 130,387 forint közt ingadozott, — újabban azonban az anyaország bányászatában is helyet kezd foglalni, így a szepes-iglói bányakapitányság 1877-re vonatkozó jelentésében csak azt említi, hogy szabadkutatás után nyert horgany Porosz-Sziléziába szállíttatott, de ott csak a gazdagabb gálmát vették át, a horganytünlét azonban visszautasították, és a szegényebb gálmáért oly alacsony árt szabtak, hogy a szállítási költség sem lett fedezve; az 1878-ki jelentésében nem reflectál külön ez érczre, de az 1879-ki és még inkább az 1880-ik évre szóló jelentésében következő figyelemre méltó megjegyzés foglaltatik, azt mondja az egyikben: horganyfém előállítására való telep eddig még nem létezik, és nincs is arra egvelőre kilátás, mivel még nincs constatalva, fog-e annyi ércz nyeretni, hogy ily vállalat magát kifizesse, miért a kevesbbé gazdag érczek a hányón hevernek; az 1880-ik évre szóló jelentésében a horgany-ércz termelési gyarapodását azzal magyarázza, hogy újabban sikerült a szegényebb érczeket vagy az úgynevezett horganytünlét is értékesíteni, melyek eddig a hányón heverték, ezek átkutatásából származottnak állítja a gyarapodást. Ez odavetett két megjegyzésből igen tanulságos két következtetés vonható le; először, hogy hihetőleg nemcsak a szepes-iglói, de a többi bányakapitánysági kerületekben is a hányón felette becses fémtartalmú kövületek hevernek, melyek százezerekre menő pénzértékeket képviselnek, és közzgazdasági érdekek parancsolnák, hogy a hányók átkutatása szakképzett, szilárd hitelű vállalkozóknak lehetővé tétessék. Szükséges ennélfogva gondoskodni módokról és eszközökről, hogy ez eddig tétlenül heverő bányai kincsek egyik vagy másik úton értéket nyerjenek. — A második tanulságos következtetés, hogy mindent el kell követnünk, hogy a nyersérczek további feldolgozására szükséges kohóművek magában az országban, még pedig ott, hol reájok leginkább szükség van, létrehozassanak, ne hogy a

bányatulajdonos kénytelen legyen a nyersanyagot külföldre szállítani, és e mellett még a szállítási költséget is kockáztatni. Ugyanez áll, és pedig még fokozottabb mérvben a nyers *dárdanyra* nézve; például a dobsinai érczek kohómű hiányánál fogva Porosz-Sziléziába szállíttatnak, a gömörmegyei híres csucsomó bányákból az utóbbi időben pedig éppen nem nyertnek, mert a bányák a birtokviszonyok rendetlenségénél fogva a munkásoknak adatván bérbe, ezek az érczeket előbbi években kifejtették kellő feltárási művelet nélkül; az érczek tehát kifogytak, és csak költséges munkálatok segítségével újra feltárhatók; dárdanykeverék ugyan az utóbbi években előállítatott, de a termelés csak 2—400 métermázsára ment, miért a dárdanyércz, nyers és dárdanyfém, meg keveréknek összes termelése 1880-ban nem képviselt nagyobb értéket, mint 129,831 forintot, minek legnagyobb része azonban a budapesti meg a besztercebányai bányakapitánysági kerületre esik.

Álany- és kéklény-re nézve Dobsina városa és környéke sokáig jóformán unicum volt nemcsak hazánkban, hanem Európa legtöbb országai irányában, mióta azonban másutt is ily érczek feltáratnak, főleg mióta Németbirodalomban beszüntetve lett a nikeltől való váltópénzverés, az árak tetemesen lejjebb szálltak; így például még 1876-ban métermázsájuk középára 99 frt 20 kr., ellenben 1879-ben csak 24 frt 28 kr. volt, 1880-ban újra valamivel emelkedett, ez évben volt 57 frt 53 kr.; hozzájárul, hogy ez ideig az érdekeltek közt nagy véleménykülönbség forogván fenn az iránt, vajjon az ércznek álany-fém és kéklényélegre való feldolgozása haszonnal vagy csak veszteséggel folytatható-e, a keveréknek további feldolgozása egyelőre felfüggesztve, 1879-ben pedig, miután a kísérletek amaz eredményre vezettek, hogy a követett eljárás mellett jóminőségű termény nyerhető ugyan, de csak nyílt veszteség mellett, végleg beszüntetve lett, úgy hogy jelenleg a gazdagabb érczek és a szegényekből ömlesztés útján nyert fémek külföldre, különösen angol, weszfáli és szászországi gyárakba szállíttatnak; az egész termelési érték tehát 1880-ban nem ment többre, mint 135,969 forintra. Itt is a kohászati ügynek gyökeres reformja új lendületet adhatna; e reform keresztülvitele pedig, jelesen a kellően felszerelt kohóművek létesülése csak úgy várható, ha az 1881: XLIV. t.-cz. által a

hazai ipar emelésére nyújtott kedvezmények a kohászatra is kiterjesztetnének.

A többi termelvények közt pénzértékre legjelentékenyebb a vaskéneg, melynek termelése folytonosan gyarapodófélben van, 1880-ban 537,822 métermázsára rúgván 275,595 forintnyi értékben, jóllehet annak középára is ez évben szintén oly alacsony volt (48 kr. métermázsánként) mint nem volt két évtized óta; elhallgatva a vas- és rézgálicz, chromércz, barnakő, földszurok, ásványolaj, saletromsav, timsó, ásványfestékek, manganpát stb. termelését, még csak azt említem, hogy a horvát-szlavon radoboji kénbányából, melyből 1863. és 1864-ben, mikor még az állam tulajdonában volt, 941—1033 mmázsa kén került ki 15—16,000 forint értékben, 1880-ban nem több nyeretett, mint 68 métermázsa 408 frt értékben; ez azután nem kecsegtető példa az állambányatulajdonon minden áron való túladásra!

VIII. TEENDŐINK BANYÁSZATUNK SIKERESB KIFEJTÉSÉRE.

Hogy bányászatunk eddigi tespedő állapotából kiemelkedjek, és úgy, mint hajdan, az ország közgazdaságában jelentékeny tényezővé váljék, a fönnebb már itt-ott jelzett teendőket formulázva, következő javaslatokban lehet összevonni:

I. Mindenekelőtte szükséges a jelen bányászati állapotokat alaposan ismerni, még pedig nem csak általánosságukban, hanem minden fontosabb mozzanatuk szerint; nevezetesen szükséges tudni, hogy miféle termelési viszonyok forognak fenn minden egyes bánya- s kohászati ágra nézve; ismerni kell az akadályokat, melyek kifejlésök útjában vannak; ismerni kell a helybeli körülményeket, melyek hol fejlesztőleg, hol zsibbasztólag hatnak ki nem csupán az ottani bánya- és kohóműtelepekre, hanem az összes bányaiparra; végre ismerni kell a módokat és eszközöket, melyek segítségével a termelési akadályok elháríthatók és a productiv erők hatványozhatók.

Ez ismeretek közvetítésére első sorban a bányakapitányságok évi jelentései szolgálhatnak. Míg e jelentések ezelőtt nyomtatva tétettek közzé, tartalmuk jóval tanulságo-

sabb, jóval magvasabb volt; mióta azoknak közzététele megszűnt, tartalmuk jobbára a statisztikai kimutatások némi sovánny magyarázatára szorítkozik.

Hogy egyfelől a stat. kimutatások gyors közlése ezentúl se késleltessék, másfelől azonban, hogy a kérdéses jelentések jövőben céljoknak inkább megfeleljenek, a bányakapitányságok a földm., ipar- és keresk. miniszter által következőkre lennének utasítandók:

a) minden év elején a legközelebb lejárt évről szóló stat. kimutatások oly szerkezetben, mint eddigelé, közvetlenül az országos stat. hivatalnak egyszerű bekísérő levéllel megküldendők;

b) minden év első hónapjaiban egy kimerítő jelentés a minisztériumhoz fölterjesztendő, melyben a múlt év bánya- és kohászati termelésében mutatkozó gyarapodás- vagy hanyatlásnak okai tüzetesen kiemelendők; abban minden, az évben fölmerült esemény, minden mozzanat feltüntetendő, mely a bányaiparra hol kedvezően, hol visszásan kihatott; abban indokolva mindazon intézkedések javaslatba hozandók, melyeket az egyik vagy másik bányaművelési ágnek biztos felvirulása határozottan igényel; abban végre az ottani bányabirtokosok kíváncsi és óhajatai lelkiismeretesen felhozandók, egyszersmind a módok és eszközök kijelölendők a jogosult és igazolt követelményeknek mikép valószínűsítésére. E végre

c) a jelentés szerkesztését megelőzőleg az ottani bánya- és kohászati üzletekben alkalmazott organumok, a főbb bánya- és kohóbirtokosok meg egyéb szakférfiak értekezletre meghívandók, és ez alkalommal kifejtett reformeszmék a tanácskozmány eredményeivel együtt a jelentésbe fölveendők;

d) a helyi viszonyokat alaposan ismerő szakemberek koronkint fölszólítandók, hogy a főnforgó termelési viszonyok iránt külön emlékiratban szakalaposan nyilatkozzanak; ezen emlékiratok szintén a minisztériumhoz fölterjesztendők;

e) mind a jelentések, mind az egyéb beérkező javaslatok a *Közgazdasági értesítő*-ben fölveendők és ez úton teendők közzéadására;

f) a földm., ipar- és keresk. miniszter koronkint országos értekezletre meghívja a bányakapitányságok és jelentékenyebb bánya- s kohóműtelepek képviselőit, meg egyéb szaktudósokat

az ajánlatba hozott reformtervek megvitatására, és ha szükséges, a javaslatba tett kohászati folyamatok felülvizsgálását az állami vegyкísérleti állomáson elrendeli.

II. Az államnak bányászatunkban túl magas arányban való részesülése mind nemzet-, mind államgazdasági szempontból hátrányosnak bizonyulván be; nemzetgazdaságilag: mivel zilált finánczviszonyainknál fogva sem nagyszabású beruházások eszközzése, sem új telepzetek feltárása nagyobb mérvben nem lévén lehetséges, a bányatermelés nem érheti el a fejlődés azon fokát, melyre tőkeösszegek fölött bőven rendelkező magán vállalatok azt emelhetnék; államgazdaságilag hátrányos: mivel a bányatelepek főtartására és kezelésére kívánt évi summák jóval hasznosabban más productiv államczélokra fordíthatók, a nagy hozadék és brutto jövedelem mellett mutatkozó fölötté csekély tiszta haszon vagy legtöbb esetben mutatkozó hiánylat a magán bányabirtoknak okszerű megadóztatásából remélhető tiszta bevétel által dúsán kipótolható; — elvileg lenne kimondandó, hogy:

«az állam tulajdonában levő bánya- és kohóműtelepek fokunkint és kellő óvatossággal magán tulajdonba átbocsátandók, de egyelőre merőben oly telepek irányában, melyek csak bő befektetések mellett ígérkeznek jövedelmezőknek és minden esetre csak oly vállalkozók irányában, kik szilárd hitelek és még szilárdabb szakismeretöknél fogva teljes garantiát nyújthatnak az iránt, hogy ily átruházás nem csak financiai, hanem közgazdasági tekintetben is csakugyan előnyösnek ígérkezik, nehogy a radobóji kénbányák átruházásával szerzett szomorú tapasztalatok valahogyan ismétlődjenek».

Az állambányabirtoknak restrictiója mellett márazon statisztikai érv harczol, hogy bányászatunk újabbkori hanyatlása jóval feltünőbb arányméretben teszi magát érezhetővé a kincstárilag kezelt, mint a magán bánya- és kohótelepeken.

A kellő óvatossággal keresztülviendő birtokváltozás következő előnyökkel kecsegtet:

a) az önálló bányatulajdonosok- és bányapolgároknak jelen fölötté csekély száma öröndetes mérvben emelkednek;

b) a vállalkozási szellem tetemesen fölébresztetnék; főleg ha oly hitelintézetek közvetítése vétetnék igénybe, melyek tüzetesen arra alkotandók, hogy a bányabirtokra mérsékelt kamat és törlesztés melletti olcsó kölcsönöket szerezzenek;

c) ezzel a magán tőkepénzesek is indíttatnának arra, hogy újra, úgy mint hajdanában, a lassan ugyan, de biztos jövedelmező bányászati vállalatokba fektessék pénzüket, mi a pillanatnyi meggazdagodással kecsegtető börzeüzemnek némi ellensúlyozására szolgálna; végre

d) az egyes birtokosok adóképesége emelkedvén, a bányajövedelmi adó öregbedésében nem megvetendő finansziális forrás nyílnék.

III. Bányaiparunknak egyik árnyoldala, hogy a kohászati ügy jelen fejletlensége miatt a bányatermelvények nagyrészt földolgozatlan állapotban szállíttatnak külföldre, mi gyakran még a szállítási költséget sem fődözi, minden esetre pedig az országot megfosztja a feldolgozásból eredő értékgyarapodási haszontól. Kohóműtelepeknek a bányák szomszédjában való létesítése ennél fogva, és azoknak a mai kor kívánalmának megfelelő berendezése parancsoló szükség, mi csak úgy remélhető, ha az 1881: 44. t.-czikkben a hazai iparnak nyújtott kedvezmények kiváló mérvben a kohászat-iparra fognak alkalmaztatni.

Ennek kapesában megemlítendő, hogy a vegytan jelen fejleménye szerint különféle érczek manapság oly ásatagokból is előnyösen nyerhetők, melyek még egynéhány évtized előtt mint meddő kövek a hányóra kerültek; elhagyott gorcokban százezrekre menő értékek eltemetve hevernek és föltámadásukat helyesebb vegyészeti műfolyamatok alkalmazásától várják; ezeknek, valamint a külgörgetek szakszerű átkutatása minden lehető módon megkönnyítendő; mert a hulladékoknak új értékre való vezetése, százezrekre menő tőkéknek úgyszólván semmiből való előteremtése épen a mai nemzetgazdaságnak egyik legszebb vívmánya. Az előbbi pontban megemlített kedvezmények ennél fogva első sorban azon hutászati műveletekre alkalmazandók, melyek a hányók előnyös átkutatása, a régi elhagyott gorcokban rejlő érczeknek vegyészeti úton való kivonása végett létre lesznek hozandók.

IV. Bányászatunk tespedő, sok tekintetben hanyatló állapotának általános okai közé tartozik számos ércz- és ásványnak fölötte nyomott forgalmi ára, mely gyakran még az előállítás költséget sem téríti meg; ezen a további termelést lehetlenítő körülményen tulajdonkép csak társadalmi úton segíthető, az elszigetelt apróbb telepek olyforma egyesülése

által, hogy közös kezelés és vezénylés mellett leszállíttatván az előállítási költség, még alacsony árak mellett is lehetségessé váljék haszonnal folytatni a bányauzemet. De az állam részéről is sok történhetik a nyomott piaci árak ellensúlyozására, jelesen: a bányatermények fogyasztására utalt vállalatok keletkezése a lehető legnagyobb kedvezmények engedélyezése által előmozdítandó; a bányatermények olcsó szállítása, a forgalmi eszközök szaporítása, helyes vasút-tarifai politika, kivált pedig az államvasúton a lehetőség végső határáig menő szállítási díjmérséklés által eszközzendő; a szomszéd államokban e tekintetben mutatkozó ellenséges vám- és közlekedési politika, ha másként nem, a viszonyosság fegyverével érdekeinknek megfelelőbb irányba terelendő, szóval új fogyasztási piacok megnyitása körül kell, hogy a magánosok erőlködése találkozzanak a kormány hasonírányú törekvéseivel.

V. A *bányamunkásokat* illetőleg, minthogy alsóbb bányatanodákban legkírívóbb a mi szegénységünk, legelőször is efféle gyakorlati iskolák minél több helyen létrehozandók és a nagyobb vállalatok egy ily tanfolyamnak megnyitására szorítandók; mi azon elvnek kimondásával lenne elérhető, hogy technikai képzettséget föltételező, életveszélylyel járó bányamunkákra sem napszámosok, sem nők vagy gyermekek ezentúl nem alkalmazhatók. A bányatanodák látogatása több kisebbrendű ösztöndíjak alapításával támogatandó. A bányatárspénztárak, főleg a kincstári kezelés alattiaknak, szigorúbb ellenőrzése, különösen a kezelési és egyéb költségeknek megszorítása fölötté kívánatosnak mutatkozik; a nyugdíjazás, az özvegyek és árvák segélyigényei csak ez úton lévén nagyobb méltatásban részesíthetők. Bányatárspénztáraink jelentékeny vagyonállapota, helyes gazdálkodás mellett, lehetővé tenné jutalomdíjak kitűzését oly munkások javára, kik technikai ügyességek, szorgalmuk, erkölcsös magaviseletök által arra különösen érdemesültek, mi nem csekély mértékben táplálná bennök a testületi szellemet és a kölcsönös önbecsülést.

VI. Végre az eddig elősorolt általános teendőkön kívül, vannak még oly sajátlagos teendők, melyek az egyes bányászati ágak érdekében különösen kívántatnának, és főnnebb már megérintettek, ezeket tehát elég csak néhány fővonásokban itt körvonalozni; jelesen a nemes fémbányászatra vonatkozólag;

minthogy az utolsó 15 év óta az aranynak világtermelése folyton lejjebb száll, ellenben az ezüsté mész arányban emelkedik, mint ezt a 21-ik lapon kimutattam, minthogy továbbá a monometallismus, jelesen az aranyvaluta alakjában mind több foglalatot tesz, és így csökkenő kínálattal szemben a kereslet folyton emelkedik, az aranytermelő vidékek mind fontosabb szerepre hivatvák, Magyarország az egy orosz birodalmon kívül Európában úgyszólván egyedül valódi aranytermelő ország, bányászati érdekünk tehát kívánja, hogy az aranytermelésre nagyobb figyelmet fordítsunk, mint az ezüstére; a kincstár tehát, a memyiben túladna a leginkább kezében levő sok ezüsbányáim, a szerint bővebb beruházásokat tehetne aranybányászatának kellőbb kifejtésére, új telepzetek és erek föltárására, szóval ez ama tér, melyen az állami cselekvősegtől legtöbb várható; de azért az ezüsbányászkodás legkevesebbé sem hanyagolandó el, máraz ólom és ólomgelet érdekében kívánatos az ezüsbányászatnak legalább is a mostani terjedelmében való fentartása. A rézbányászat szinylő állapotán alig lehet egyhamar gyökeresen segíteni; erre, valamint a vas-, horgany- és egyéb ercekre elég a másutt mondottakra utalnom; hanem a szénbányászat érdekében két, mulasztást nem szenvedő teendőt kell különösen hangsúlyoznom; először a budapest-dorogh-esztergomi vaspálya kiépítésének sürgetése, mert talán milliókra megy évenként az elmaradó haszonban visszatükröző tényleges veszteség; másodsor a szénbányászatnak a földbirtok alóli fölszabadítása, és így vagy a már régóta kész bányatörvényjavaslatnak törvény erejére való emelése minden telhető módon sietendő, vagy ha erre nem egyhamar nyílik kilátás, az országbírói értekezlet nyomán a telektulajdonosnak telkén levő széntelepzetre engedélyezett háromévi elsőbbségi jognak külön törvény útján való megszüntetése hova-hamarább eszközöndő; oly akadály a szénbányászat fejlődésének, hogy legfontosabb közgazdasági érdekek annak ellátását sürögösen követelik.

szetű munkákat, melyek évről évre tájékoztatást nyújtanak a közviszonyok iránt és tanulságos visszapillantást engednek a múltra. Ilyen vállalat a negyven év óta francia nyelven megjelenő: «*Annuaire del'économie politique et de la statistique*». Szerényebb körben mozgó ily évkönyv kiadását határozta el a m. t. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottsága. Az évkönyv közéletünk és különösen a közgazdasági élet legfontosabb mozzanatait fogja felölelni, a népesedési mozgalmat, a mezőgazdaságot, az ipart, kereskedelmet, forgalmat, pénzügyet, a bel- és külföldi gazdasági törvényhozást, a bel- és külföldi irodalmat, gazdasági egyleteink, nagyobb vállalataink működését, kiállításaink eredményét, a főváros közgazdasági viszonyait, az akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának működését, az ott tartott felolvasások rövid összefoglalását, az azokhoz fűződő vitákat stb.; — mindezekről teljes és folytatolagos képet fog adni.

Az Évkönyvnek legkiválóbb nemzetgazdasági és statisztikai szakerőink közreműködése van biztosítva s így reméljük, hogy a közönség ezen vállalatot, melylyel az alólirott bizottság egy régen kifejezett közóhajnak kíván megfelelni, és melynek eszméje már is a legtágabb körökben rokonszenves fogadtatásban részesült, bizton felkarolandja.

Az Évkönyv mintegy 20 ívnyi terjedelemben fog megjelenni.

Ára 2 forint.

III.

Magyar kereskedelmi műszótár.

☞ Minthogy az I. és II. számú kiadványok egyelőre csak korlátozott számú példányban fognának megjelenni, az ezek iránt érdeklődők felkéretnek, miszerint a megrendelés végett mielőbb a m. t. akadémia kiadóhivatalánál (akadémia bérháza) jelentkezni sziveskedjenek. A kiadványok utánvéttel is megrendelhetők.

A m. t. akad. nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottsága:

Dr. Földes Béla,
bizottsági jegyző.

Gróf Lónyay Menyhért,
bizottsági elnök.

*Am. tud. akad. nemzetgazdasági és statisztikai állandó
bizottságának kiadványaiból megjelent:*

I.

ADALÉKOK
A PAPIRPÉNZ TÖRTÉNETÉHEZ
ÉS
STATISZTIKÁJÁHOZ

IRTA

FÖLDES BÉLA.

Ára 20 kr.